

APOSTROF

Revistă a uniunii scriitorilor

APARE LUNAR

APROPOS

Dosar:
Bolgia traditorilor de Nicolae Balota
Journal suedez de Ion Popdespre
Recitind Craiu de Gabriela Melnescu
Poeme de Matei Calinescu
Luki Caragiale de Gelu Ionescu
Estetica «prost-gust» de Ion Vartic

Gabriela Melnescu

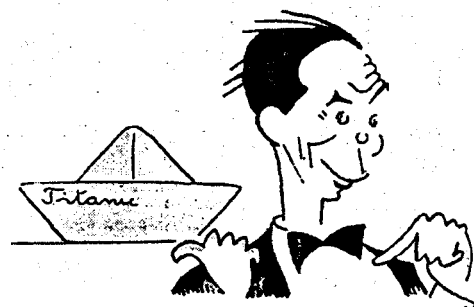
XIV nr. 2
(153)
2003

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR,
PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

Dramaturgul ...escu

Claudiu Groza

Tudor Mușatescu a fost unul dintre cei mai jucați (și mai prolifici) dramaturgi din istoria teatrului românesc. Ferindu-se de *parti-pris*-uri ideologice – și fiind ferit, astfel, de nefaste consecințe –, autorul s-a menținut mereu în cadrul acelei *aurea mediocritas* celebrată de antichitatea latină. Firește că timpul a datat, în bună măsură, piesele lui Mușatescu – și nu pentru că subiectele n-ar fi plauzibile, ci pentru că orizontul de așteptare s-a transformat radical, încât nu mai „prizează” dimensiunea lirică a teatrului...

Încadrarea dramaturgului în peisajul istoriei literare este nuanțată. În sinteza sa¹, Ov.S. Crohmălniceanu îl așează pe Mușatescu la cap. *Comedia satirică de moravuri*, alături de uitatul azi Valjan și de Al. Kirișescu, în timp ce VI. Popa sau G.M. Zamfirescu apar sub genericul *Teatrul pitoresc și sentimental*. Pe de altă parte, alăturându-i lui Mușatescu pe Al. Kirișescu, VI. Popa sau Mihail Sebastian, Valentin Silvestru apreciază că „cercetînd îndelung societatea disarmonioasă din vremea lor și negăsind, sau nedescoperind limpede eroul, [autorii] au investit cu puterea umorului și a satirei *oameni mărunți*, cu calități morale neafășate, viețuind în penumbra marilor așezări, aparent și vremelnice înfrinți de felurite vicisitudini”². În cazul lui Mușatescu, trimiterea criticului se face, evident, la personajul principal din *Titanic Vals*, Spirache Necșulescu – personaj ce a făcut, de altfel, carieră în dramaturgia și spectacologia românească (pînă la Aurel Baranga, al cărui Spiridon Biserică e socotit descendentul direct al lui Spirache).

Cît de satiric și cît de sentimental e dramaturgul Tudor Mușatescu? Cu siguranță, mai puțin satiric decît Caragiale, dar mai puțin sentimental decît VI. Popa. O anume *duioșie*, seminalată, de altfel, de toți exegeții (și deloc străină teatrului interbelic, de la Eftimiu la Mihail Sorbul) cenzurează întotdeauna avîntul satiric al autorului. Dar, spre deosebire de *Patima roșie*, de pildă, în *Titanic Vals* lipsește cu desăvîrșire *pateticul*, implicit gravitatea dramatică, maladiivă. Orizontul eroilor lui Mușatescu este mereu senin. Toate personajele acestor piese sînt construite *echilibrat*, iar *happy-end*-ul marchează implacabil finalul.

Satira lui Mușatescu este *implicită*, niciodată manifestă, e construită în contrapunct. Spirache Necșulescu e ales deputat pentru că zice „Nu mă alegeți”, în răspăr cu promisiunile exagerate ale celorlalți; cameleonul politician Decebal Necșulescu capătă un post în guvern după ce e bătut din greșală ș.a. Niciodată satira nu e adresată direct unui sistem, unui partid – acestea sînt abstracțiuni familiare cititorului/spectatorului, care, prin comparație cu personajele piesei, trebuie să găsească morala general-valabilă. Din acest punct de vedere, Mușatescu este un dramaturg *de învîluire*, prea cuminte pentru a deveni un mare satiric.

Tot prea cuminte este dramaturgul și în dimensiune lirică. Duiosia e un sentiment mediocru, deloc spectaculos, foarte discret și, în cele din urmă, de o desuetudine teribilă azi, căci e tocmai opusul persiflajului, al brutalității, al cruzimii. Aici, Mușatescu seamănă cu Brătescu-Voinești – la fel de tezist, la rigoare, și de *în-pragul-ridicului*. Această scădere apare, poate, cel mai evident,

în *Sosesc deseamă*, creație mai puțin inspirată. Și figura lui Spirache e evident marcată de această duioșie auctorială, însă aici valoarea piesei elimină rizibilul. (Interesant e că personajul se confundă, în memoria colectivă, cu uluitorul Grigore Vasiliu-Birlic, irezistibil și desăvîrșit în rol.)

Indiscutabil, dramaturgul Tudor Mușatescu a făcut epocă prin trei piese: *Titanic Vals*, *...Escu* și *Visul unei nopți de iarnă* – primele două intrate aproape mitologic în conștiința publică, prin frecvența reprezentării. Și *Titanic Vals* și *...Escu* merg în prelungirea liniei comediodigrafice inaugurate de Caragiale. Fundalul este același: tîrgul provincial (de astă dată, însă, definit: Cîmpulungul), mica-mare burghezic a locului, orgoliile exacerbate. Ce-i desparte pe cei doi autori este faptul că piesele lui Mușatescu au un aer *domestic*, casnic. Marile lupte se poartă în sufragerie sau salon, întotdeauna *în familie*. „Familia politică” a lui Caragiale și „clanul de sînge” al lui Mușatescu sînt entități diferite, întrucît marcate de interese diferite. Dacă Caragiale face sculptură monumentală, Mușatescu face miniatură. Tonurile sînt voalate, nuanțele fine. Onomastica personajelor din *Titanic Vals*, de pildă, propune discret un antagonism: eroii se numesc Dacia, Sarmisegetuza, Decebal, Traian, sau Spirache, Gena. Patricieni și plebei. Goliath și David. Drama lui Spirache nu e una politică, ideologică, ci strict domestică. Torturat de soacra Chiriachița (nume cu rezonanță boierească-fanariotă), funcționarul-cel-fără-personalitate se transformă, printr-o ironie a sorții, într-o celebritate publică. Raporturile de putere rămîn, însă, aceleași, încît victoria lui Spirache folosește, de fapt, clanului Necșulescu. Acest permanent *sacrificiu* al eroului exemplar este o caracteristică a pieselor lui Mușatescu (ex.: Anișoara, din *Sosesc deseamă*; Gena, din *Titanic Vals*; Maria, din *Visul unei nopți de iarnă* ș.a.). La rigoare, Mușatescu poate fi socotit pozitiv-maniheist: personajele sale „bune” au exclusiv calități, iar cele „rele” mai au și ele cîte o „scăpare” de bunătate.

Faptul că Tudor Mușatescu este un *literatur*, pe de o parte, și o anume romanțiozitate tipică rețetei sale dramatice, pe de alta, transpar cu evidență din listele de *dramatis personae* și din didascalii. Foiletînd la întîmplare piesele dăm peste asemenea mostre. Anișoara, de exemplu, „nepoata lui Olimpiu, tot din partea nevastei”, este „O provincială cuminte, cu inima corectă ca un as de cupă și dulce ca o bucatăică de candel roz” (s.n.); Ștefan Balint (*Al optulea păcat*): „[...] Are în atitudine ceva din liniștea apelor în care zac bulboane”; d-ra Cosîmbăcescu (*Profesorul de franceză*), „Judecă ca un catalog și e rea ca o linie de tras la palmă. A avut 50 de ani”³ etc.

Mușatescu este un dramaturg cu rețetă auctorială bine definită. De aici și predilecția lui pentru *tipare*, formule dramaturgice care se regăsesc în mai multe piese. *Țara fericirii* respectă, parțial, formula din *Titanic-Vals*; Anișoara seamănă cu Madona din piesa omonimă; diferențele dintre Bébé Cristian (*Visul unei nopți de iarnă*): „șoz”. Un monoch, o cărare, un frac, treizeci de ani și-atît” și Turi (*Madona*): „un «flirt» de-al lui Zuc, din cei «căliți în războaie». Are 45 de ani și un «tragic» început de chelie” sînt nesemnificative; Emanuel Perieteanu (*Profesorul de franceză*) face

parte din „familia” lui Spirache. Cronologic, distanța dintre piese poate depăși chiar două decenii, similitudinile probînd nu neapărat o unitate a universului dramaturgic, cît utilizarea unei rețete de succes.

Ar fi, de altfel, interesant din această perspectivă, de remarcat buna primire de care s-au bucurat în epocă creații de mai mică anvergură ale lui Mușatescu. Despre *Madona*, Felix Aderca scria: „În vreme ce toate celelalte teatre se mulțumeau cu reluări de piese al căror succes fusese verificat. Tudor Mușatescu [...] smulge un neîndoielnic ropot de aplauze – care se prelungește de-a lungul întregii stagiuni, pînă-n preajma Paștilor – cu *Madona*, de o factură și de o atmosferă atît de puțin obișnuită în teatrul excelentului nostru umorist”⁴. Iar faimosul cronicar al vremii N. Carandino caracterizează, deși aparent cu ironie, astfel dramaturgia lui Mușatescu: „D. Tudor Mușatescu este printre cei puțini care știu să facă o piesă pe măsura unui public dat, ținînd seama de calitățile actorilor, de posibilitățile de montaj etc. etc. [...] ...piesele d-lui Tudor Mușatescu sînt tot atît de autohtone cît cele ale lui Alecsandri sau Delavrancea, marcînd doar față de repertoriul tradițional un pas mai departe din punctul de vedere al materialului întrebuițat. Autorul lui *Titanic Vals* este reprezentativ pentru faza de dezvoltare a orașului, pentru transformarea lui Badea Ion în Mitică, îmbrăcat sau nu în costum de seară”⁵.

Tudor Mușatescu este socotit drept model de școală dramaturgică, mai mult decît VI. Popa sau Mihail Sebastian. A intrat în conștiința publică infinit mai adînc decît aproape uitații Al. Kirișescu sau Mircea Ștefănescu și a fost, probabil, jucat după 1945 mai des decît Camil Petrescu. Posteritatea își lasă, însă, urmele și asupra lui. Poate, totuși, N. Carandino avea dreptate: „d. Tudor Mușatescu are prea mult spirit și prea mult instinct teatral pentru a sacrifica un gag de *dragul unei construcții susceptibile de a interesa eventual posteritatea*” (s.m.)⁶.

Note:

¹ Ov.S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. III, București, Ed. Minerva, 1975.

² Valentin Silvestru, *Ora 19,30*, București, Ed. Meridian, 1983, p. 86.

³ Citatele din piese au fost preluate după Tudor Mușatescu, *Scrieri*, București, Ed. Minerva, vol. I, 1969, vol. II, 1970.

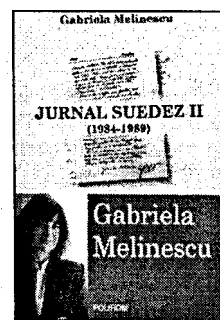
⁴ *Spectacolele anului [1946]*, în F. Aderca, *Contribuții critice*, II, ediție și note de Margareta Feraru, București, Ed. Minerva, 1988, p. 524.

⁵ *Visul unei nopți de iarnă de Tudor Mușatescu*, în N. Carandino, *Teatrul așa cum l-am văzut*, ed. îngrijită, prefață și note de Daniela Gheorghe, București, Ed. Eminescu, col. Masca, 1986, p. 62.

⁶ *Idem*.

Exerciții de înseninare

Ion Pop

Despre volumul întâi al *Jurnalului suedez*, acoperind perioada 1976-1983, publicat de Gabriela Melinescu în anul 2000 la Editura Univers, s-a scris cu bucurie și chiar cu entuziasm. Completat acum cu o a doua importantă secvență (*Jurnal suedez, II*, Ed. Polirom, 2002) el întărește convingerea că avem de-a face cu o carte de prim raft într-o bibliotecă a scrierilor-confesiune tipărite după 1989 la noi și care se așează de fapt alături de cărțile-reper ale literaturii noastre diaristice din totdeauna. Pentru cititorul care scrie aceste rânduri, *Jurnalul* a însemnat, în orice caz, o tulburătoare revelație, chiar dacă avusese timp să prețuiască la dreapta valoare scrisul unei poete care, de la *Ceremonia de iarnă* a debutului din 1965, până la *Jurământul de sămâncă, castitate și supuneră*, din 1972 – marcând parcursul unei opere publicate în țară, înainte de exilul suedez –, s-a impus cu un fel de fermitate a grației în prima linie a generației sale lirice. Poezia Gabrielei Melinescu s-a îmbogățit, desigur, substanțial cu ceea ce s-ar putea pune sub formula „cuvintelor nou născute” (o admirabilă plachetă s-a tipărit recent, cu acest titlu, la Fundația Culturală Română) în care interferau productiv cele două mari experiențe de viață, românească și occidental-europeană: viziunilor aflate la limita dintre senzual și eteric li s-a asociat în timp o anumită stare de tensiune dramatică și chiar tragică, decantată însă în epure pe care le-am putea numi arhetipale, susținute de o spiritualitate recuperată, în stare să însenineze eul cu armonii grav perturbate; de aici, semnificativa înscriere a mai vechii „ceremonii” pe un fundal de religiozitate profundă.

Jurnalul suedez secondează, se poate spune, experiența trecerii în viziune poetică a faptului de viață sau, mai exact, ne coboară spre temelia însăși a decantărilor

poetice (nu uit, aici, nici „poezia prozei” unei scriitoare care a dat, pe acest segment temporal, câteva romane de puternic accent vizionar). Volumul său al doilea îl continuă, de altminteri, în chip organic pe primul, cu o consecvență de atitudine exemplară. Direcțiile mari ale reflecției se mențin, tensiunea privirii exigente nu scade în nici o pagină, fie că e vorba despre ecourile confruntării cu lumea nouă în care scriitoarea auto-exilată e nevoită să se insereze – ca om și, nu mai puțin, ca scriitor – fie că memoria vie recheamă momente însemnate ale biografiei strict românești, ținând de viața familială, de experiența agitată a iubirii și, într-o foarte mare și semnificativă măsură, de confruntările cu brutala realitate a dictaturii comuniste ce părea a fi subjugat țara pentru totdeauna. Așa cum apare ea în pagini (selecțate, după mărturisirea autoarei, dintr-un mult mai vast material jurnalistic), adică în mici, concentrate fragmente de mozaic ce rezumă, nu zilnic ci lunar, principalele evenimente trăite, această complexă meditație depășește larg notația propriu-zisă, supusă de la început unui filtru purificator: neesențialul și superfluul, reacția imediată, impulsivă, nedecantată, sunt astfel evitate, parcela de timp trăit apare, în momentul rezumării, deja interpretată, translată către sens și semnificația mai profundă. Este un indiciu important privind însuși modul scriitoarei de a se raporta la experiența imediată: aceasta contează în primul rând ca *trăire edificatoare*, implicând o *pedagogie sui generis*, vizând extragerea, pentru sine, a unei *învățături*. Nimic nu trebuie să rămână, de fapt, fără urme în *spirit* – elementele exterior-pitorești, mai mult sau mai puțin accidentale, vor trece mereu în plan secund –, cu toate că nu lipsește lumina adesea revelatoare aruncată de ochiul-spectator spre mica lume cu care

intră în relație, surprinzând câte un profil uman, o situație expresiv re-pusă în scenă, un detaliu de peisaj sau de interior domestic, evocatoare pentru o întreagă atmosferă.

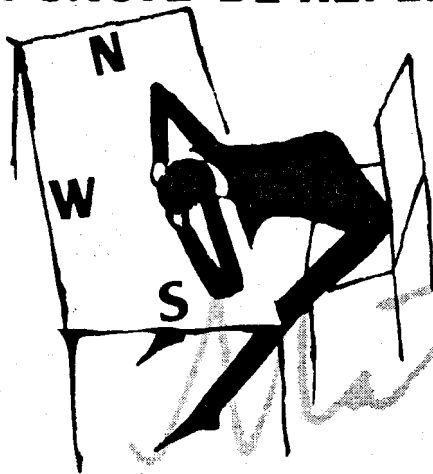
Gabriela Melinescu atrage ea însăși atenția, cu o formulă ce nu i-a scăpat, de pildă, lui Mircea Iorgulescu, asupra faptului că este vorba, aici, de o „comemorare a cotidianului” – ceea ce include nu numai reamintirea faptului trăit de la o zi la alta, ci un fel de celebrare a lui, de investiție cu o semnificație care-l ridică deasupra imediatului. Că aceste „fragmente de timp” sunt „ca niște cărămizi pline de esență narativă”, menite să se „topească într-un întreg arzător, formând dreptat geometria de săgeată a unei piramide cu vârful spre cer” – cum zice, iarăși foarte frumos, tot autoarea *Jurnalului* – se verifică deplin pe parcursul lecturii. Zisa „esență narativă” o descoperim ca participând la un fel de dublet spiritual, la o *Iliadă* a ființei (cum ar spune Nichita Stănescu, cel din *Epica Magna*), căci, într-adevăr, micul sau marele eveniment biografic și bibliografic apare doar ca strat de suprafață al unui demers evasi arheologic și de construcție a personalității, sub emblemă înalt-spirituală. Întâmplările și stările prin care trece și pe care le notează poeta apar interpretate, în ultimă instanță, ca tot atâtea probe, încercări, pe drumul unui soi de inițiere în arcanele lumii și ale propriei ființe, cu conștiința marcajului de către un destin orientat de supreme călăuze: Gabriela Melinescu mărturisește, fără emfază, dar cu o gravitate care impune, a fi un om credincios, benefic asistat de gardieni inalterabili, cultivându-și el însuși, prin exercițiul constant al „rugăciunii inimii”, o stare de disponibilitate pentru comunicarea cu realitățile ultime, care îl eliberează de super-

(continuare în pag. 16)

Cuprins

• CENTENAR TUDOR MUȘATESCU		
Dramaturgul... escu	Claudiu Groza	2
• EXERCIIILE DE ÎNSENINARE		
Exerciții de înseninare	Ion Pop	3
• PUNCTE DE REPER		
Recitind <i>Craii de Curtea-Veche</i> (V)	Matei Călinescu	4
• CRONICA LITERARĂ		
Luvenal se întoarce		6
Oameni care au fost	Irina Petraș	6
Ore franceze	Ștefan Borbély	7
Întâlnire la Kronstadt	Anca Hațiegan	8
• POEM		
Calben și cenușiu	Gelu Ionescu	9
• BALCANOLOGIE		
Bizanțul și ideologia politică (I)	Mircea Muthu	10
• DOSAR		
Bolgia trădătorilor	Nicolae Balotă	11
• ESEU		
Luki Caragiale și „estetica «prost-gust»”	Ion Vartic	15
• JURNAL SUEDEZ III (6)		
	Gabriela Melinescu	16
• SCRIITORI MAGHIARI CONTEMPORANI		
<i>Fără soartă</i> – o percepție aparte a		
	Holocaustului	Balázs Imre József 18
Spaima verde	Thuróczy Katalin	19
(traducere și prezentare de Anamaria Pop)		
• VESTIAR		
Festivalul Național de Teatru		
„I.L. Caragiale”	Nora Colțea	22
Cărți primite la redacție		22

B. C. U. Cluj-Napoca
 Nr. inv. 110/2003

Recitind Craii de Curtea-Veche (V)

Matei Călinescu

Motto-urile lui Mateiu: cîteva precizări paratextuale (2)

Aș mai adăuga cîteva cuvinte despre fecundul Monselet care, spune Jules Clarétie, de *L'Académie française*, în prefața la monografia *Charles Monselet: sa vie, son oeuvre* scrisă de André Monselet, fiul său (Paris: E. Testard, 1892, ediție de lux în 650 de exemplare, dintre care 1 la 25 pe „papier Japon impérial”¹), fusese un om de litere tipic pentru secolul al XVIII-lea care „s'était trompé de siècle”, adică se născuse într-al XIX-lea. Dar, adaugă Clarétie, „...ce Monselet du XVIII-e siècle était ... un balzacien du XIX-e”, adică venise tînăr la Paris, cu dorința de a-l cuceri, ca un Rubempré sau un Rastignac, memorabilele personaje ale lui Balzac. Psihologia arivismului în perioada decadentă (1870-1900) o împărțase de altfel și Mateiu Caragiale, avîndu-l drept model direct pe Félicien Champsaur din *L'arriviste*, pe care-l citea cu totală identificare la vîrsta de 17 ani, în colegiu². (O scurtă paranteză aici: Champsaur, autor decadent și totodată popular la vremea lui – astăzi anost pînă aproape de ilizibilitate în ciuda stilului său „violet” – debutase în 1882 cu un roman à clef, *Dinah Samuel*, despre fascinanta actriță Sarah

Bernhardt, roman în care regăsim sub nume schimbate întreaga boemă literar-artistică simbolisto-decadentisto-„hidropatică” a vremii³. Mai tîrziu, exprimase febra mobilității sociale a epocii sale, mai ales în *L'Arriviste*, o trilogie apărută în volume separate în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și strînsă într-un singur volum în 1902.)

Monselet, arivist și el, cum am văzut, aspira spre forme rafinate de hedonism. Era un *bon vivant* prin excelență, un gastrosof sensibil la poezia bucătăriei fine (ca-n *La cuisinière poétique*, 1857; ca-n prefața la ediția de lux a clasicei *Physiologie du goût* din 1880; ca-n *Le triple almanach du gourmand pour 1867* etc.); gusta, desigur, galanteriile secolului al XVIII-lea și, interesant, îl atrăgeau figuranții istoriei culturale și tipurile de excentrici, ca în *Les oubliés et les dédaignés: figures de la fin du XVIIIe siècle* (1857); de asemenea – pe lîngă inevitabilii „mari” – îi aprecia și pe minori, marginali, pe „micii autori” ai timpului său (*La lorgnette littéraire: Dictionnaire des grands et des petits auteurs de mon temps*, 1857). Citîndu-l pe Monselet, poet al bucatelor alese și-al nobilelor vinuri franțuzești, gourmet de asemenea al marilor și micilor excentricități, ca și pe mai argotic-scatologicul Protat, Mateiu Caragiale își manifesta și pe această cale poate propria sa înclinație pentru „mica istorie”, pentru „micii maeștri”, pentru siluetele „uitaților și disprețuiților”, pentru autorii minori sau chiar minimali, dar cu laturile lor picante, cu „părțile lor”, cu rafinamentele lor pentru inițiați.

Cu egală eleganță aproape imperceptibil provocatoare procedează Mateiu cînd își alege epigrafele din clasici cunoscuți, cum ar fi Diderot (pentru capitolul al doilea, „Cele trei hagialicuri”: „*C'est une belle chose, mon ami, que les voyages*”) sau La Fontaine (pentru capitolul al treilea, „Spovedanii”: „...*sage citoyen du vaste univers*”): numele autorilor sunt faimoase, dar sursele precise ale acestor citate, fără mare valoare aforistică și fără „recognoscibilitate” imediată, par aproape imposibil de identificat (după știința mea nici un comentator n-a făcut-o). Mica provocare rămîne deschisă. Iar dacă afirmația aparent banală despre frumusețea călătoriilor e ilustrată de

călătoria imaginară în spațiu (inițiată de Pantazi) și de cea în timp (inițiată de Pașadia, îndrăgostitul de trecut) din corpul capitolului, sensul mai subtil al citatului nu poate fi determinat în afara contextului în care apare la Diderot. Am o bănuială că ar proveni din romanul licențios *Les bijoux indiscrets*, dar mi-a lipsit timpul ca să verific, așa cum în logica ideală a relecturii și în situația de asemenea ideală a unei abundențe temporale infinite fără îndoială aș fi făcut. Enigma provenienței exacte a citatului din La Fontaine s-a dovedit mai ușor de dezlegat. E vorba de un fragment de vers din epistola către Domnul de Saint-Évremond datată Paris, 18 decembrie 1687. Pentru a înțelege sensul acestei lungi epistole, în parte în versuri, în parte în proză, cîteva amănunte istorice sunt neapărat necesare. Evident, Mateiu Caragiale, cărușcător profund al culturii clasice franceze, știa foarte bine împrejurările în care fusese concepută scrisoarea, răspuns la o epistolă tot în versuri și în proză trimisă lui La Fontaine, de la Londra, de către bătrînul marchiz de Saint-Évremond, care trăia de mulți ani acolo, în exil, datorită conflictului său cu Regele-Soare (marchizul fusese apropiat de proscrisul Fouquet). Cum La Fontaine, bătrîn și el, se găsea într-o situație materială precară și Saint-Évremond încerca să-l convingă să vină și el la Londra, unde s-ar fi bucurat de protecția sa și a cercului său, în care strălucea Hortense Mancini, nepoata lui Mazarin și egeria lui Saint-Évremond, ca și de protecția curții lui James II (ne aflăm în perioada restaurației Stuartilor), unde cultura franceză se bucura de o înaltă stimă. La Fontaine, în versuri pline de eleganță (auto)ironică, se plînge de reumatismele care-l împiedecă să întreprindă o călătorie pe care altfel ar face-o fără ezitare, cu atît mai mult cu cît împărțese filosofia neopiticureică a lui Saint-Évremond. Acesta, discipol al lui Gassendi și adversar al lui Descartes, propovăduia o morală hedonistă moderată și senină (opusă atît cazuisticii catolico-iezuite cît și rigorismului jansenist de la Port-Royal; dar opusă, de asemenea, libertinismului ateu). Într-un fel Saint-Évremond era, în secolul al XVII-lea, un om al «sutei a optsprezecea», adorată de Mateiu: era un neîndoelnic precursor al deismului îmbrățișat mai tîrziu de un Voltaire, un partizan al reabilitării morale a plăcerii, eliberată de stigma păcatului cu care, în mai mare sau mai mică măsură, o asocia morala creștină. La Fontaine, atît prin atașamentele sale ideologice (era și el un discipol al lui Gassendi), cît și prin cele literare (se recunoștea deschis în descen-

¹ Am petrecut o plăcută dimineață de octombrie în anul 2002, răsfoind cu grijă evlavioasă exemplarul numărul 16 la Lilly Library, biblioteca de manuscrise și cărți rare a Universității Indiana.

² În jurnalul său în limba franceză, Mateiu nota la 21 februarie 1935 (citez în traducerea românească a lui Barbu Cioculescu): „... eram născut spre a fi bogat și spre a mă bucura din belșug și cu sagacitate totodată de tot ceea ce frumoasa civilizație și confortul ei pot oferi. Și totuși n-am făcut nimic spre a ajunge, iar cînd am avut prilejul, l-am pierdut în chip stupid. // ‘Cutare ar fi milionar/Ah! Tu ești Motschild, allo! // Bietul Champsaur! La 22.XII.34 ne păresea, bunul maestru, a cărui lecție n-am știut să mi-o amintesc la momentul potrivit’ (p. 374/375). Acest „moment potrivit”, această ocazie de a se îmbogăți ratată, o putem plasa în 1916. (Tot din jurnal: „Sunt una din victimele cele mai stoice, însă totodată și mai dureroase ale sărăciei, iar adevărul autor al sărăciei mele actuale, al sărăciei mele de după 1916, sunt eu” – p. 360/361.) În ce a constat această ocazie pierdută, care a fost alternativa în fața căreia s-a aflat Mateiu? Imposibil de determinat pe baza informației de care dispunem. Să fi fost gestul pe care Mateiu regreta că nu l-a făcut, pierzînd astfel o sumă importantă în 1916, asemănător – *mutatis mutandis* – cu acel al lui Pantazi care dă foc testamentului unchiului Iorgu, atunci cînd printr-o întîmplare îl găsește curînd după ce devenise oficial unicul său moștenitor și vede că averea unchiului avar fusese de fapt lăsată Eforiei Spitalelor? Răspunsul la această întrebare rămîne sub pecetea tainei.

³ Vezi reeditarea romanului în colecția „Bibliothèque décadente” de la Séguier: F. Champsaur, *Dinah Samuel*, présentation de Jean de Palacio, Paris, Séguier, 1999. Champsaur fusese unul din animatorii grupului de așa-zii „hidropați”, cuvînt ce nu vrea să semnifice nimic mai mult decît un soi de excepționalism decadent-avangardist, una din variantele revoluționarismului artistic de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

dența lui «Maître François», adică Rabelais, acel Rabelais al utopiceii Abbaye Thélemé cu deviza ei «*Fay ce que voudras*») era din toate punctele de vedere apropiat de gândirea lui Saint-Évremond. Să examinăm acum versurile din care-și extrage Mateiu succintul epigraf la capitolul al treilea din Crai, «Spovedanii» (aceste versuri sunt precedate de un paragraf în proză: «Revin la ceea ce spuneți despre morala mea, și-mi pare foarte bine că aveți despre mine opinia pe care o aveți. Nu sunt mai puțin decât dumneavoastră împotriva aerelor false de spirit pe care și le dă un libertin. Oricine ar afecta astfel de aere, îl voi încununa cu laurii ridicolului»):

Rien ne m'engage à faire un livre;
Mais la raison m'oblige à vivre
En sage citoyen de ce vaste Univers
[sublinierea mea];
Citoyen qui, voyant un monde si
divers,
Rend à son auteur les hommages
Que méritent de tels ouvrages.
Ce devoir acquitté, les beaux vers,
les doux sons,
Il est vrai, sont peu nécessaires:
Mais qui dira qu'ils soient contraires
À ces éternelles leçons?
On peut goûter la joie en diverses
façons:
Au sein de ses amis répandre mille
choses,
Et, recherchant de tout les effets et
les causes,
À table, au bord d'un bois, le long
d'un clair ruisseau,
Raisonner avec eux sur le bon, sur
le beau...⁴

Motto-ul la «Spovedanii» se referă, indirect, la narator, la starea de spirit în care se află acesta când primește confesiunile celor doi mari prieteni, pe care îi ascultă fără să-i judece, încercând să-i înțeleagă (de unde poate impresia că el ar fi «pasiv»). Capitolul începe chiar în noaptea din care porcede povestea, cu confesiunea lui Pantazi la localul Durieu, «à table» (nu «au tapis franc»), într-un colț liniștit, ferit al restaurantului, într-o atmosferă calmă. În mod direct, explicit, acest motto se aplică lui Pantazi: «În piroteala lungilor vegheri, spovedania vieții sale de înțelept cetățean al universului [sublinierea mea] se depăna, nesilită, întreagă. Dintr-însa se deslușea singura putință a tristeții ce mă ciuda la el atât de mult: omul fusese prea fericit» (p. 119). Conștient de crima pe care o făcuse (crimă fără victime totuși, sau cu victime anonime), Pantazi se crede răscumpărat prin «nobila întrebuintare» pe care o dăduse averilor moștenite de la unchiul Iorgu:

„Am convingerea că nobila întrebuintare ce le-am dat a răscumpărat mai cu prisosință decât ar fi făcut cea hotărâtă de unchiu, nelegiuirea cu care le dobândise. În treizeci de ani de periple, am pluit mai mult poate decât laolaltă toți corăbierii străbuni și adesea i-am simțit bucurându-se întru mine care le-am purtat praporul cu lebăda săgetată pe mări de dinșii

nici măcar bănuite, pe toate mările...» (p. 117).

Saint-Évremond dovedea eficacitatea moralei sale neo-epicureice și prin propria sa longevitate (după schimbul de scrisori cu La Fontaine avea să mai trăiască, tot în dulcele său exil londonez, pînă în 1703, atingînd vîrsta de 87 de ani). Nu știm cît de mult va mai trăi senin-melancolicul Pantazi, dar textul nu sugerează că va muri curînd. Oricum, el poate fi văzut (în ciuda faptului că bea zdravăn) ca aproximația miteină a celui «sage citoyen de vaste univers», fie și doar în sensul geografic al sintagmei, marea lui plăcere – o plăcere «înțeleaptă» din perspectiva neo-epicureică – fiind călătoriile. Calmul cu care primește vestea morții Ilincăi poate fi interpretat și ca o supunere la un decret al destinului asupra căruia nu are nici o putere; refuzul de a merge la înmormîntare e desigur straniu dar nu inexplicabil în ipoteza unui puternic instinct de autoprezervare, gata să sfideze convențiile sociale în numele păstrării unui senin echilbru interior.

Acest instinct e tocmai ceea ce îi lipsește contrariului său, Pașadia, care e în schimb dominat de un inconfundabil «instinct al morții». Asta nu-l împiedecă totuși să-i dea sfaturi înțelepte naratorului, și anume, să-l prevină, în cursul spovedaniei sale, să se fească de primejdiile mortale ale «imundei boeme» și ale destrăbălării; boema nu e scuzabilă nici cînd rezultă într-o carte. «Rien ne m'engage à faire un livre» spune La Fontaine. Să admirăm lumea în diversitatea ei, să aducem omagii autorului ei (cum altfel decât trăind, desfătîndu-ne firește de plăcerile firești ale vieții?), să ne bucurăm și

de poezie și de muzică, deși acestea nu sunt necesare, căci «On peut goûter

la joie de diverses façons». Nu-i în esență acesta sfatul pe care i-l dă Pașadia naratorului, sfat pe care în neîmpăcata sa ură de sine el însuși nu-l poate urma? «Schițele» despre lumea deklasată, tarată, ratată pe care le-ar putea compune naratorul nu merită coborîrea în mlaștina vițiului: «ar însemna... să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale de scump». («Schițele», să notăm, sunt o «marfă ... vilă».) Dar înțelepciunea La Fontaine-iană, întrezărită în Pantazi (acel «alt eu-însuși»), nu se potrivește cu disperarea cinică, autodestructivă, a lui Pașadia și nici cu dispoziția naratorului care nu se poate împiedeca, din curiozitate și mai ales din ambiție literară, să exploreze infernul Arnotenilor – al familiilor, al marilor familii decăzute, al degenerescenței lor ineluctabile, în atmosfera pestilențială de la porțile Orientului – numai și numai pentru a face o carte. O Carte.

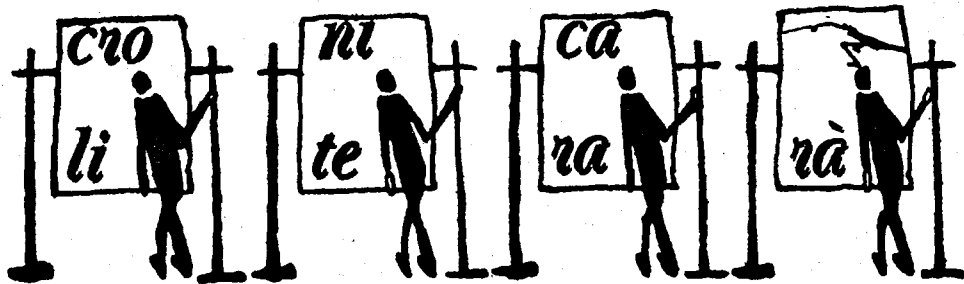
Relectura nu e neapărat încărcată de preocupări erudite. Multe întrebări trec prin mintea recitatorului, fără ca acesta să încerce să răspundă la toate. Multe sunt lăsate în suspensie. Dar diferența e uriașă între o întrebare pusă și lăsată în suspensie și o întrebare nepusă, adică neimaginată. Una din caracteristicile relecturii este tocmai acest vortex de interogații, adeseori privind

chestiuni de importanță aparent minimală sau de-a dreptul negliabile, dar capabile să dezvăluie existența unor microsecrete textuale și intertextuale care fac farmecul incitant al relecturii. După numeroase frecventări ale unui text de-a lungul anilor – cazul *Crailor* în ce mă privește – problemele hermeneutice pe care le ridică se restrîng dar, în mod paradoxal, se și înmulțesc, dînd procesului de relectură o dimensiune de comentariu perpetuu, comentariu care înglobează și cele mai importante comentarii mai vechi și care totodată, în chipul cel mai natural, stimulează imaginația interogativă personală a recitatorului. Am încercat aici să exemplific acest fenomen de relectură repetată prin ani îndreptînd focarul atenției spre ceea ce aș numi „mărunișuri paratextuale”. Rezultatul nu se măsoară numai prin răspunsurile parțiale, uneori prea speculative și imprecise, la întrebări punctuale. El se măsoară și prin informațiile și impresiile culese din anume excursii paratextuale – cum ar fi, în cazul de față, vizita pe care am făcut-o pentru prima oară în mai bine de un sfert de secol la biblioteca Institutului Kinsey și revizitarea, după mai mulți ani, a bibliotecii Lilly (mă abat rar pe acolo căci, în viața mea de cititor, rareori am nevoie să consult rarități bibliofile). Lectura prăfuitului *Monsieur de Cupidon* n-a fost nici ea fără agrementele ei. Pe un plan mai semnificativ, motto-urile din Protat și Monselet, cu aluzivitatea lor obscenă sau doar jucăuș erotică, mi-au reamintit de modul ambiguu, adeseori oblic în care e prezentat – uneori aproape în trecăt și fără insistență – infernul sexual din lumea *Crailor*. Motto-ul din La Fontaine, care mi-a prilejuit mai multe încîntătoare plimbări textuale prin lumea atît de proaspătă a marelui clasic (plimbări care mi-au adus în minte fericita formulă a lui Ezra Pound despre «irepresibila prospețime» a clasicilor) reprezintă momentul unui echilibru delicat, senin, ideal care poate fi doar întrezărit fugitiv din universul împiclit și repulsiv în care evoluează craii.

Fragment dintr-un studiu mai amplu

Mateiu Ion Caragiu

⁴ La Fontaine, „A. M. de Saint-Évremond” in *Oeuvres diverses*, texte établi et annoté par Pierre Clarac (Gallimard, Paris, 1948), p. 675.

Iuvenal se întoarce

Irina Petraș

Vestea am aflat-o dintr-o carte de o seriozitate aproape ursuză, dacă mă gândesc la vârsta autoarei. Alexandra Ciocârlie s-a născut în 1968, este specialistă în limbi clasice, cercetătoare a limbii și literaturii latine, doctor în filologie, cu studii aprofundate la Universitatea „Michel de Montaigne” din Bordeaux. Îndepărtată fiind nu doar în timp de românii de azi, literatura latină o destinează colaborării la reviste de foarte strictă specialitate. Cartea sa, *Iuvenal* (girată de Academia Română, de Fundația Națională pentru Știință și Artă și de Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” și apărută la București, în 2002, Seria Universitas, 360 de pagini), nu poate spera, prin urmare, să tulbure tocurile din piața cărții. În fotografia de pe coperta a patra, citesc în zîmbetul tinerei autoare și un dram de amicală sfidare. Volumul nu doar etalează toate detaliile menite să sperie cititorul de duminică, ci mai are și cutezanța ironică de a nu traduce nici unul dintre citatele, multe, în limba latină. Un fel de a spune că un neam cu sînge de roman știe, de bună seamă, ca pe apă, limba falnicilor strămoși.

Deși genul satiric nu mi se pare neapărat „prea puțin gustat de moderni”, Alexandra Ciocârlie are dreptate cînd își propune să încerce readucerea în actualitate a lui Iuvenal deopotrivă printr-o lectură foarte aproape de text (cartea ține și locul unei miniantologii, adnotate cu răbdare și aplicațiune) și printr-o privire nouă și proaspătă, apăsînd pe „răsturnarea modului tradițional de a exista și al celui clasic de a scrie”. Tocmai în ironie și subversiune, instrumente discrete la Iuvenal, poate fi situată tabăra reactualizării scriitorului latin. Înarmată bibliografic pînă în dinți, autoarea reușește să surîdă sub faldurile nu dintre cele mai confortabile ale unei cercetări academice. Ai mereu senzația că se spun simultan cel puțin două lucruri: în vag divorț, la o privire rapidă, complementare și promițînd revigorări și remanieri surprinzătoare, la o privire mai răbdurie. Trecînd în revistă receptările anterioare ale lui Iuvenal (autoarea reconstituie o receptare acoperind secole întregi), se înregistrează vehemența, virulența, satira, comicul. Alexandra Ciocârlie scoate la iveală, însă, mai ales cantitatea de ironie colcăind sub masca indignării, ironie în stare să relativizeze perspectiva și s-o apropie de felul de a înțelege lucrurile al unor epoci mai apropiate de noi. Ca „ultim poet important al Romei păgîne, Iuvenal aparține unei faze de crepuscul”. De aceea, autoarea alege ca manieră de lucru situarea foarte aproape de ochii poetului: „Ne-am mulțumit, deoare-

ce țelul nostru a fost exclusiv literar, să privim Roma prin prisma viziunii poetului. Am dat, în felul acesta, peste mentalități depășite, cum ar fi misoginismul, xenofobia și chiar mizantropia. Luate în sine, ele ar putea reprezenta tot atîtea obstacole între cititorul de azi și Iuvenal. Unul din scopurile noastre a fost să arătăm cum, supuse ironiei, asemenea mentalități se relativizează și se iau pe ele însele în rîs”. Cum se poate lesne vedea, Alexandra Ciocârlie îi întinde cititorului o capcană. Se preface a crede că acesta, cititorul mileniului trei, a depășit de mult numitele mentalități. Prin urmare, îl provoacă să-și ia în rîs, alături de ironicul și crepuscularul Iuvenal, cele mai rezistente, dar și mai ascunse, mai secrete, fiindcă mereu reprobabile la lumina zilei, impulsioni. Avem de-a face, așadar, nu doar cu un comentariu strict literar, ci și cu unul etic. Este exact ceea ce face ca lectura să fie pe mai multe paliere profitabilă și de o actualitate nu neapărat surprinzătoare. Argumentului îi urmează cîteva capitole sintetice: *Direcții în istoria receptării operei lui Iuvenal*, *Indignatio și ironia (Semnificații la teoreticienii premergători lui Iuvenal)*, *Poetica lui Iuvenal, Un tradiționalist original (Lumea pe dos; O reacție neașteptată: ironia, factor distructiv)*. Ultimul capitol (*Unitate și evoluție în opera lui Iuvenal*) e precedat de cinci *Studii analitice* aplicate satirelor II-XVI (Satira I fiind descrisă în capitolele despre poetica iuvenaliană și despre lumea pe dos). Invocat de un *medium* atît de competent, Iuvenal se întoarce printre noi, reluîndu-și totodată locul printre „ai lui” – autorii latini mai norocoși în ce privește recunoașterea în posteritate (Catul, Vergiliu, Tacit, Petroniu, Apuleius).

Pentru rîndurile de față, simplă invitație la lectură, mă opresc – nu întîmplător, desigur – asupra satirei a VI-a, satiră închinată cu precădere viciilor feminine. Indignarea ca unică armă potrivită în confruntarea cu viciul este, aici, aparent, și mai adîncă. Atîta doar că, citind și printre rînduri și cîntărind atent lucrurile, ies la iveală înțeleșuri mai puțin severe. „Climaxul ororii” pe care îl identifică unii dintre exegeți în secvențele satirei (în patru timpi, nevestele își înșală soții, îi tiranizează, îi ignoră și, în final, îiucid) se diluează dacă e cîntărit efectul ironiei subtextuale asupra indignării de față. Între *pudicitia și luxuria* e mai greu de ales, căci „natura frustă, lipsită de atractivitate este contrapusa civilizației decadente, dar plină de grație perversă”. Trecutului i se văd calitățile, dar și toate umbrele. Satira se așează, fără îndoială, în „tradiția literar filosofică a operelor de denigrare a căsătoriei”, dar sugerînd homosexualitatea ca alternativă preferabilă, argumentele lui Iuvenal se dovedesc cu două tășuri: căsătoria nu mai poate fi ce-a fost odinioară fiindcă femeile sînt mai dis-

puse ca oricînd să nesocotească statutul marital. Ele își eclipsează grația „tradițională” dînd la iveală forță, vigoare, inteligență. Nu se mai respectă stricta delimitare a zonelor rezervate („De către cine?” își ițește de îndată capul întrebarea) celor două sexe. Al doilea sex etalează calități masculine, nevestele își pun în inferioritate soții nu doar fizic, ci și intelectual („cunoștințele femeilor sînt percepute ca instrumente de agresiune în lupta conjugală”). „Vorbitorul din satira a VI-a își întemeiază pledoaria împotriva căsniciei pe portretul de grup întunecat făcut, prin acumularea tușelor sumbre, tuturor reprezentantelor tagmei femeiești cărora li se atribuie întreaga responsabilitate pentru degradarea familiei tradiționale. Capetele de acuză pot fi nenumărate, sentința fără drept de apel e mereu aceeași: femeile sînt întotdeauna vinovate. Judecata nu este însă neutră, căci cel care o pronunță se află pe o poziție partizană. El nu pare să ia în seamă și abaterile de conduită ale bărbaților care ar putea eventual explica, chiar dacă nu justifică, purtarea nedemnă a soțiilor”. Ca să nu mai vorbim de faptul că *luxuria* presupune participarea celor două sexe deopotrivă. Oricum: „Dincolo de considerațiile morale, se observă că femeile lui Iuvenal debordează de vitalitate, în timp ce bărbații se dovedesc adesea incapabili să țină pasul cu ele”. Vehemența acuzatorului se păstrează la o înălțime monotonă indiferent de gravitatea vinei, însă notele comice intercalate iau adesea în derîdere propria indignare, înțelesul unor pasaje preschimbîndu-se în contrarul lui și lăsînd să se vadă fisura partizană a pledoariei. Comentariul autoarei ține isonul ambiguității textului comentat și strecoară amendamente cu ironică diplomație.

Studiul e de citit cu creionul în mînă, atît de multe îi sînt subînțelesurile și de fine conexiunile cu prezentul. Iuvenal însuși, dacă i-ar fi la îndemînă să-l citească, și-ar stăpîni cu greu indignarea în fața unui spectacol atît de sclipitor de ironie, subversiune, inteligență, expresivitate susținut de o femeie. Dar, în cele din urmă, s-ar recunoaște înfrînt și recunoscător pentru înfățișarea sub care se poate întoarce, în fine, printre ai săi.

Oameni care au fost

Teză de doctorat la origine, cartea despre Aron Pumnul (*Aron Pumnul. 1818-1866*, Fundația Culturală Română, Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 2002, 340 pag.) a lui Ilie Rad vine să ne scoată din odihna în Eminescu. Ni se descrie cu detalii dintre cele mai incitante viața unei personalități despre care ne-am mulțumit să știm cît scria în biografii eminesciene: e autorul unui celebru (și necunoscut de cei mai mulți dintre noi) *Lepturariu*. Colecția în care apare cartea – *Oameni care au fost* – îmi aduce din nou în minte *fostitatea*, concept propus și descris de István Király pentru a numi modul în care lucrează posteritatea: *ai fost* numai în măsura în care prezentul se (mai) regăsește în faptele tale, indiferent despre ce fapte ori înfăptuiri e vorba. Așadar, mai ești dacă ai fost cu adevărat. Trecutul și viitorul tău pot deveni prezentul urmașilor dacă furnizezi suficiente argumente ale existenței tale

consistente. Dacă uitarea ta s-a întâmplat pe nedrept, chiar dacă nu neapărat inovat, efortul recuperării va avea efectele scontate și vei fi repus în circuitul de valori. Asta încearcă să facă Ilie Rad în monografia închinată lui Aron Pumnul. În cazul său, al nostru, mereu întârziată la capitolul inventarierii/valorificării bunurilor culturale, întreprinderea are acoperire fără obligația de a forța înălțimea staturii celui restituit. Istoria literaturii române are încă destule zone necercetate nici măcar din perspectiva îndatoririlor istorice, adică de consemnare.

Revenind la autorul monografiei, e de remarcat pasiunea sa de arhivar implicat, adică de intelectual dornic să parcurgă evenimente culturale prin intermediul marilor biblioteci (în care își face veacul cu sîrg de la debutul din *Tribuna*, din 1976, încoace) și prin experiență proprie de peregrin în căutare de urme mirabile, deopotrivă. Cărțile de pînă acum (*Peregrin prin Europa. File de jurnal*, 1998, *Memorialistica de război în literatura română*, 1999, *Stilistică și mass-media*, 1999), precum și asiduele colaborări la revistele literare, la dicționare și volume colective îi probează nu doar hărnicia și nestarea, nici ele de rînd, cît acea dorință febrilă de situare în miezul lucrurilor care merită să fie consemnate. La fel se comportă și în relațiile personale: întîmplător, știu cît de corect și prompt este în vasta corespondență pe care o întreține cu o dăruire cu totul rară azi, atenția cu care îi înconjoară pe cei pe care și-i socotește prieteni...

Ilie Rad, ardelean fiind, duce gîndul pînă la capăt, asemeni lui Arune Pumnul în descrierea lui Blaga (reprodusă ca moto la capitolul final al monografiei). Lucrarea e organizată cu gîndul mereu ațintit pe nevoile și așteptările cititorului, cu o gesticulație atent strunită, de profesor înnăscut (dascăl de modă veche prin dăruire și pedanterie, de modă nouă prin instrumentele la care apelează dezinvolt). Astfel, capitolul ultim pomenit mai sus nu e un simplu rezumat ori o trecere în revistă a „ideilor principale”, ci un articol exemplar de dicționar, oferit discret celor care își doresc o informare de cultură generală asupra personajului. Cele 22 de capitole care conduc pînă la această încheiere detaliază, cu strînsă referire la documente pentru fiecare afirmație nouă, etapele unei biografii de cărturar format în școli din Odorhei, Blaj, Cluj (Liceul Piariștilor), Viena, devenit profesor la Blaj, personaj de prim-plan al revoluției pașoptiste și ideolog al ei, exilat în Bucovina. Ziaristul, lingvistul, bibliotecarul, pedagogul, scriitorul, istoricul, traducătorul, teologul se bucură de abordări separate, cu nuanțări și comentarii solide. Cartea e prevăzută cu un aparat auxiliar de remarcabilă ținută, cu inventare complete ale operei, cu referințe critice și bibliografie, cu ilustrații și corespondență. Monografia semnată de Ilie Rad este, fără s-o fi urmărit anume, și un avertisment: ea arată discret, dar ferm cu degetul carența în asemenea lucrări a istoriografiei noastre. Aron Pumnul a avut șansa de a fi readus în atenția prezentului de un cercetător generos, pariind pe minuție, visînd acoperiri exhaustive ale subiectului/obiectului, interesat de operă și de om în același timp, gata să aprecieze truda și noblețea intenției cînd rezultatul nu e neapărat de primă mărime. O lucrare exemplară în multe privințe.

Ore franceze

Ștefan Borbély

■ Anul trecut, în colecția *Ego* a Editurii Aieșene Polirom, Ion Pop a publicat al doilea volum al *Orelor sale franceze* din 1979, la, deci, cu puțin peste douăzeci de ani de la prima lor apariție. Interviuurile de acum, la fel de substanțiale ca și atunci, dar – inevitabil – cu o mai mare deschidere politică și sociologică (fiindcă timpurile sunt altele, libertatea expresiei fiind, și ea, mai neîngrădită în câmpul cultural al celui care ține reportofonul), reunește personalități prezente și în primul volum (Dominique Fernandez, André Frénaud, Ionel Jianu, Étienne Hajdu, Robert Kanters, Maurice Nadeau, Georges Poulet, Jean-Pierre Richard, Jean Rousset, Jean Starobinski, Tzvetan Todorov), dar și o serie de noutăți foarte incitante, cum sunt, de pildă, Paul Ricoeur (aflat la Chicago, alături de Eliade, în momentul zămislirii primului volum, intervievat aici atât acasă, la Paris, cât și la Cluj, cu prilejul decernării unui titlu academic), Yves Bonnefoy, Alain Finkielkraut, Philippe Sollers (tot cu două prezențe) sau celebritatea care se numește Jacques le Goff, cel mai tranșant și „umbros”, probabil, din tot volumul. Ar mai fi și alții, cum e, de pildă, geograful nonagenar Robet Ficheux, monograf universitar, în perioada interbelică, al Munților Apuseni, sau Marele Rabin al Genevei Alexandru Șafran, originar din Bacău, a cărui mărturie (o revelație!) aduce și detalii de ordin documentar privind soarta evreilor de la noi, de care istoricii ar trebui să țină seama.

Simpla înșirare a acestor nume (inevitabil, am scăpat altele: Jean Cuisenier, Michel Deguy, Patrick Deville, Michael Riffaterre, „prins” la New York etc., cum regret, de asemenea, absența fotografiilor, prezente în volumul din '79) e menită să ilustreze câteva dintre intențiile cărții: dorința de a sesiza evoluția ideilor unor oameni într-un nou context uman și cultural, dominat de postmodernism și deconstructivism, modul în care ei se raportează la cultura română și, nu în ultimul rînd, felul în care își gestionează propria biografie sau operă, într-o epocă a relativismelor galopante. Mulți intervievați – nu e o depreciere, ci o simplă constatare obiectivă... – nu aparțin, prin structură și prin amprentă spirituală, timpurilor sprintare pe care le trăim; nu-i avem printre ei pe Derrida, Bourdieu sau pe câțiva protagoniști de mare calibru ai marginalităților relativizante postfoucaultiene, cum nici Ion Pop nu e făcut să rătăcească la întîmplare prin molozul marilor construcții intelectuale de demult, însă tocmai aceasta pare să fie miza principală a volumului, cu care partenerii de dialog se solidarizează mai toți, fără histriionisme sau apostazii: aceea de a reafirma dominantă bunului simț echilibrat în istorie și în cultură, departe de excese, tulburări și revoluții.

Să mai precizăm un aspect, care oferă delicii: oportunitatea intelectual retoric, terminologic occidental, chiar de bună calitate, e refuzat elegant de majoritatea participanților la volum. Spre deosebire de colegii lor de peste Ocean, francezii – cartezieni deschiși sau doar culpabili... –

savurează îndelung plăcerea de a nu fi „pe linia” timpurilor prelungite în capricii, de a nu rosti ultimele sintagme, obligatorii, ale disciplinei pe care o practică. Volumul transmite, sub acest aspect, un soi de clasicism diacronic elevat, foarte dilematic, foarte bine structurat ideatic, fiindcă vine din direcția unei culturi în care personalitatea se situează mai presus de presiunea uniformizatoare a modei. De pildă, publicând *Terrains de lecture* la Gallimard, Jean-Pierre Richard optează nepremeditat, din maldărul de cărți pe care le găsește în librării, pentru nume care nu sunt în lumina rampei. În altă parte, contraselecția relativă (fiindcă vor fi, inevitabil, și nume care cad la examenul timpului) ar produce angoase. La Richard, nu: motivul alegerii capricioase nu îl constituie numai hazardul – deși el spune, la un moment dat, că „alegerea [unei cărți noi] se face uneori la întîmplare, adesea printr-o reacție de moment sau de gust” –, ci dreptul la libertate.

Acesta e, poate, idolul căruia i se închină majoritatea celor intervievați: libertatea de decizie, echivalată uneori cu originalitatea (cuvînt de asemenea hulit într-o epocă a intertextualismelor alienante). Întrebat despre *Réelles présences*, de George Steiner – o carte acută, de criză, despre efectul vitriolant al deconstrucției –, Jean-Pierre Richard răspunde senin, tandrețea acidă fiind decantată, evident, în direcția tumultuosului Derrida: „Opera lui George Steiner este inteligentă și patetică. Mi se pare însă că ia puțintel prea în serios, măcar în ce privește spațiul cultural francez, pericolele negației sensului și ale deconstrucției. Această tendință, destul de activă, e adevărat, în țările anglo-saxone, *n-a cunoscut (încă) la noi practici notabile.*” (Subl. n. – Șt.B.) Paul Ricoeur nu ezită, pur și simplu, să își exprime neaderența: „...aici e vorba despre un univers de gândire care mi-e destul de străin. Nu e ostilitate, nici simpatie, sunt într-o stare neutră, căci nu înțeleg ce se petrece acolo. Poate pentru că m-am interesat de altceva, adică tocmai de construcția sau reconstrucția prin istorie, prin literatură. Deconstrucția îmi pare a fi o activitate foarte locală, foarte mărginită, legată de necesitatea depășirii scolasticii”. Tzvetan Todorov, într-un alt loc: „În poststructuralism mă simt pierdut”. (Exemplele ar putea continua.)

Am selectat însă din volum acea dimensiune care marchează diferența sa specifică față de prima apariție din 1979, și anume discuțiile cu caracter istoric, politic, jocul subtil al ideității de agoră. Sub acest aspect, nu numai cel ce ține reportofonul s-a schimbat de atunci încoace, dar schimbată este, inevitabil, și sensibilitatea angajată a partenerilor de dialog. Ion Pop este unul dintre cei mai buni intelectuali apolitici, neangajați atitudinal de care dispunem; e vădit, însă, că experiența deceniului care a trecut de la prăbușirea blocului sovietic i-a influențat și lui cumințenia de cabinet, aspect vizibil, deja, în volumul *Viață și texte* (2001), unde apar glose despre memoria antitotalitară sau chiar abordări din domeniul politologic. De cealaltă parte a microfونului, mulți interlocutori acuză, în subsidiar, culpa interiorizată a angajării de tip sartrian și încearcă să se disocieze de ea. Textele cu substrat politic din volum se structurează într-un asemenea spațiu de intermندیu, în care conservato-

rismul elevat – specific spațiului public francez în momentul de față – face casă bună cu imperativul academic al retoricii dilematice, problematizante: „...la urma urmelor – spune Ricoeur – totul se petrece în limbaj, și pozițiile opuse, și încercările de arbitraj“.

Se vede foarte bine, în volum, că majoritatea hermeneuților francezi intervievați situează *textul* – și, firește, „plăcerea“ acestuia, hedonismul său spectacular, filtrant – între viață și omul care interpretează. „Cred că trebuie, în orice caz – afirmă tranșant Ricoeur la Cluj, pornind de la campania de acuzare a lui Eliade pentru trecutul său legionar – să facem o distincție între operă și om. Dacă e ceva ce am păstrat din structuralism, este tocmai acest lucru – a pune întrebări operelor și a nu amesteca aici biografia.“ Ca o consecință, textele cu deschidere eminentamente politică ale volumului aparțin oamenilor care au trăit, în viața lor, o ruptură tragică: Mare-lui Rabin Șafran, în primul rând, apoi lui Dominique Fernandez (purtător traumatic al moștenirii paterne) și lui Tzvetan Todorov. Între Șafran și Todorov există, totuși, o diferență de structură, deși amândoi au avut de ales exilul ca formă de existență istorică, personală. Șafran e un înțelept: evocă rememorarea, imperativul retrăirii istoriei ca pe un exercițiu personal și colectiv de *purificare*. Dimpotrivă, Todorov vorbește de „dificultatea de a te despărți de propriul trecut“, cu gândul, evident, la Balcanii de unde provine. Nu știu care dintre cele două poziții este mai aproape de adevăr. De fapt, ceea ce nu știu este dacă avem sau nu dreptul de a alege între ele. ■

Întâlnire la Kronstadt

Anca Hațiegan

La 18 ani de la apariție (în limba franceză: *Le rendez-vous de Kronstadt*, Paris, Belfond, 1984), *Întâlnire la Kronstadt*, romanul cu reflexe autobiografice al lui Edgar Reichmann, tradus în română de către Alexandru Sirbu și publicat de Editura Fundației Culturale Române (București, 2002), se vedește a fi o scriitură grațioasă, agreabilă, pe teme de tristă actualitate: exilul – „arta (re)fugii“ –, pierderea/căutarea identității, memoria/uitarea ș.a.m.d.

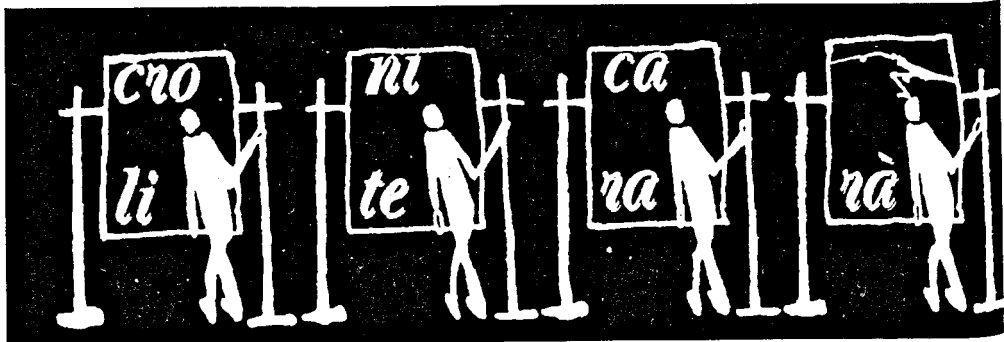
Arnim, personajul principal al romanului, născut într-o familie de evrei înstăriți din „burgul“ paradisiac, încărcat de mistere – bîntuit – Kronstadt/Brașov, copil fiind, iar apoi ca adolescent, asistă la destrămarea familiei/lumii sale, sub vremi, odată cu instaurarea în România a regimului antonescian și – după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial – a dicaturii proletare. Pe cale de a fi deportat în închisorile-lagăr de muncă de la Canal, pentru că ofensase autoritățile comuniste luînd apărarea fantasmei sale favorite – prințesa Matilda Cerneț-Ianoși – în fața unor elevi de gimnaziu, Arnim reușește să se sustragă condamnării, printr-o serie de mașinațiuni, obținînd viză de emigrare în Israel. De aici, proaspătul exilat se strămută la Paris: devine profesor universitar, o cunoaște pe Mathilde, viitoarea soție, colaborează la un post de radio cu emisie către țările socialis-

te, primește amenințări, e cît pe ce să cadă pradă unui atentat cu bombă, se desparte de nevasta cu apucături pasionale de lesbiană (avatar al Matildei Cerneț-Ianoși), fuge în Spania, la prietenul din copilărie și „dublul în negativ“, Ariel, care e dovedit a fi agent al Securității române... Continuu urmărit, hăituit de persoane reale și, mai cu seamă, de propriile fantasme/iubiri, expresii ale dorinței de moarte (mortido), Arnim se lasă într-un final în seama valurilor mării, dispărînd la bordul unui vas-fantomă, populat de morții săi dragi. Cam aceasta ar fi, foarte pe scurt, aproximînd, povestea, în care, după cum se va fi văzut, se împletesc diverse intrigi: intriga ușor polițienească, de roman de spionaj (mult cultivat în vestul Europei „Războiului Rece“), intriga sentimentală, intriga picarescă (Arnim e un *homo viator*, prin excelență – evreul rătăcitor prin timp și prin spațiu), intriga oniric-fantastă.

Autorul cultivă, cu oarecare ostentație, coincidențele de tip romantic (un romanticism „revizitat“ sub influența suprarrealismului), figura dublului, senzația „eternei reîntoarceri“, patosul aflării adevărului, combinat cu tentația fugii (în spiritul romanului est-european, sub regimul comunist) și complexul unei vinovății obscure, istoric induse pe fondul unui blestem străvechi, la modul modernismului polemic – ce face trecerea spre (sau este deja) post-modernism. Nimic nu rămîne neinterpretat, necomentat: orice gând sau gest al personajelor e despăcat, analizat și, mai ales, psihanalizat – în speță de către narator și Arnim (narațiunea glisînd mereu, prin tehnica flash-back-ului, dinspre povestirea la persoana I la povestirea la persoana a III-a). O supraconștiință livrescă asamblează ficțiunea (și întîmplarea-întîmplată, istoria documentabilă – vezi, de ex., referirile, fără nume, la pachetul-bombă expedit de către agenții Securității române, în 1981, din Madrid, scriitorului Paul Goma, azilant politic la Paris) precum piesele unui puzzle puse laolaltă, cu nostalgia (transferată asupra personajului principal) că jocul e gata făcut – a fost inventat de un altul. În roman, evenimentul, pentru că – și acesta! – pre-scris (de „Ei“, următorii, agenții serviciilor secrete, slujbașii poliției politice) și filtrat de o sensibilitate liric-detașată (cea a lui Arnim), își pierde încet conturul, se stinge într-o lumină pală, se destramă aidoma identității în pulverizare a personajului central al romanului.

Explorarea zonei obscure numită „identitate“ prilejuiește autorului, Edgar Reichmann, redactarea poate celor mai incitante pagini ale romanului său (deși mai „literare“ sunt, cred, descripțiile pitorești ale orașului Kronstadt, povestea de dragoste dintre Matilda Cerneț-Ianoși și Rachela, episodul coșmarului cu decapitarea unei fețițe la ștrand, într-un bombardament, sau

scenele aparițiilor-viziune ale vasului încărcat de pasageri sortiți neantului), care zgîndăresc spaimele noastre, aproape metafizice, legate de ideea „dezrădăcinării“. Surdinizată, difuză, se desfășoară în carte și drama (expusă la lumină și, apoi, supralicitată în discursul românesc post-decembrișt) – la fel de asmuțitoare ca problematica consistenței eului – complicității simpatetice cu „Răul“ din afară, expresie și oglindă a „Răului“ lăuntric (vezi relația Arnim-Ariel): o demonie pîrdalnică, șugubeață, pentru că inspirată de numele shakespearian al lui Ariel, dar și al autorului însuși (Edgar – ca fratele cel drept și bun, „fără de prihană“, al lui Edmund, ambii fii ai lui Gloucester, dublul Regelui Lear...), mă îndeamnă să „extrag“ motivul dublului fratern din roman și să-l proclam origine și generator al acestuia... Să văd în Arnim – căutîndu-l pe Ariel – pe însuși autorul, Edgar..., pornit să-și recupereze jumătatea, în același timp iubită și repudiată: pe fratele negru și rău, Edmund... (de aici, pesemne, fascinația lui Arnim pentru cele două lesbiene-„surori“, Matilda și Rachela, autosuficiente în co-existența lor la marginea societății, blamată și pedepsită de comunitatea locală, ba chiar și de nomenclatura comunistă – aceasta din urmă grăbită să incrimineze „jumătatea“ dintr-un „tot“ ce s-ar fi cerut, pesemne, respectat ca atare, în desăvîrșirea sa nelumească, de „mijloc de rău și bun“...).

Poem de Gelu Ionescu

Galben și cenușiu

Nici nu mai știu cum ești, în vama serii...
Ne căutăm în ridurile noastre – spasme ale pielii
prin care sîngele-a țîșnit mai mult în plînsul moale decît
în rîsul desfăcut de sorți.
Așa sîntem, doi arbori atîrnați de toamnă.

Pădurile departe se tînguiesc în părăsire de frunzișuri,
în urma pașilor, uscate foi se răsucesc,
în față, vrăbii se pregăteau de iarna morții lor.
Ca mine. Galben și cenușiu

se însera în putred timpuriul. Noi oare
ne plimbam, sau începeam o despărțire, adunîndu-ne?
În straturile vineți ale zilei stau leșuri de flori dulci –
abia au răsărit din cenușiul galben.

Cornul singurătății să-l ascultăm
din depărtarea căzută ca o veștedă zidire între noi.
În vama serii, nici nu mai știu cum ești...

x

Ultima, ultima frunză se prăbuși în tremurare;
iarna murea în creșterea luminii, sub pielea aspră
a vîntului pulsa firavul nerv al primăverii.
Stau singur în pragul ultimului anotimp,
în pielea încrețită a uitării, avînd o carte căpății
și amintiri sfărîmicioase, gunoi de buzunare.

În dunga clopotului, mierlele o nuntă pregăteau
să spargă zorii.
Culeg din plaga vieții spini. Frunza, ultima,
de mult se încesase în maldărul de hibernale agonii.

x

Păstrează cîntecul, dă-mi numai cuvintele
să le spăl oasele, să le așez în cripta unei cărți
sau lîngă îndoiala potecilor de stepă...

Cad paseri fulgerate, se sparg în carnea lor pestriță
vin toate iernile deodată, glodul îmbătrînește sîngeriu,
vîntul se-neacă-n murmurul spumelor.
Păduri. Păduri, de munți apropiindu-se
ca de-o răcoare străvezie.

Prin clopotul de lemn trec șoapte ruginii:
păstrează-ți murmurul, dă-mi numai lemnul lor de clopot...

x

Strînge paserea asta în mîna ta, strînge-o tare,
pînă ce sălbateca vibrație se va muta în palma ta
pînă ce paserea însăși se va topi în transparența albastră a
pielii tale,
praful tău își va lua sborul.
Atunci degetelor tale le vor crește ciocuri și ochi rotunzi de ulii,
totul se va acoperi cu pene tăioase,
vei atîrna de nouri și furtuni.

Calul cel mic și alb va alerga înaintea tuturor,
paserea ta îl va călăuzi peste cîmpuri închegate,
printre coline galbene și cenușii.
Iar cînd trăsnetul va cădea asupra lui,
tu îi vei lua sufletul și mi-l vei aduce
ca să nu rămîn singur printre morțile mele.
Strînge tare, tare, paserea asta –
sau ce oare mai sînt...

x

Deschide – încet – îngîndurata casetă galbenă, acolo
între alte nimicuri, obiecte uitate în somnul zilelor,
sau sub mantaua viselor,
în nopți amare sau după-amieze înlesnite,
într-o cutie de catifea cenușie, de forma unui destin oarecare,
vei găsi șiragul nesfirșit al despărțirilor. Al nesfirșitelor despărțiri.
Nu încerca să-i numeri nodurile, pune-l la gît sau înconjoară-ți
cu el glesna sîngă –

oricum te va acoperi ca o piele de șarpe.
Zîmbește în oglinda palidă a cutiei,
închide apoi capacul galben, încet, și
privește pe fereastră zborul furat al rîndunicilor de seară.

x

Ierburile verii, ierburile verii năvălesc, ca un fel de pierzanie,
ierburile, cu aroma lor de nesfirșire ruginită,
frunze galbene și flori cenușii șterg dungile vieții,
peste cîmpii cerul prăvale vînturi de arșiță –
veghem stele cuibărite în fin și lemnul ofilirii lor.

Vezi, îmi tremură mîna, creierul mi s-a întărit ca o lavă,
piatră ce va sta cioplită peste sfirșit.
El a spus: iubește cîmpia căci în ea te vei întoarce,
greieri pierduți între bulgări vei auzi, cu jivine și paseri îți
vei schimba pielea,

din rădăcini și lujere ațipite
încăodată sămînță vei fi, și-ncăodată vei mai înflori,
adăugînd tăcerii încă un sunet mut.

x

Ține caii, o să cobor în prund și printre nisipuri –
cît de aproape e marea, nesfirșite pajiști de apă...
norii aceștia rotunzi i-am văzut în copilărie,
acum s-au lipit de cer, pînă și Astrul îi ocolește...
Ține caii bine, și ei se pot lipi de tăpșan, de drumul pietrii,
s-ar zice că farul e un fel de cruce a mării...

Nu, să nu rămînem în cavoul acestei imagini,
mergem mai departe, cu caii ce ne-au mai rămas –
ne așteaptă sate în care se gudură cîinii prin pulberea părăsirii,
ne așteaptă încremenirea asurzitoare a orașelor cu femeile
lor gingaș-vulgare.

Abia după ce trecem de toate avem dreptul să ne oprim:
atunci eu voi ține caii

iar tu vei coborî în țesutul pădurilor,
ca să găsești locul, între tufe de măghiran,
locul unde vom săpa șanțul; în el ne vom culca
și apoi vom trage încet țărîna peste noi...
Țărîna cenușie peste mine, cea galbenă peste umbra ta.

Bizanțul și ideologia politică (I)

Mircea Muthu

Imprimată, mai întâi, în limba franceză (1975) și tradusă, recent, în română, cartea lui Hélène Ahrweiler (*Ideologia politică a Imperiului Bizantin*, Corint, București, 2002) este un decoct al bizantinologiei moderne în sensul că autoarea schițează, cu precizia și aplicația caracteristice familiarizării cu un anumit domeniu, desenul ideologiei politice din mileniul bizantin. Văzută, așa cum specifică în postfață Nicolae-Șerban Tanașoca, pe linia unui continuum dar și pe aceea a mobilității în temeiul „iconomicii” (<*Oikonomia* = cel mai bun aranjament cu puțință), ideologia bizantină este, în întregul său, expresia unui Imperiu aflat la confinele a două lumi – occidentală și orientală. Formula „Constantinopolul cu Roma sau Constantinopolul fără Roma” rezumă oscilațiile și, respectiv, echilibrul mereu instabil între dorința legalizării, a recunoașterii „noii Rome” și aceea de a

circumscrie și a prezerva populațiile din Asia Mică și asta în condițiile presiunilor alternative din partea „latinilor” și a islamizării. Autoarea desprinde două principii contradictorii ce ritmează, cu variații de amplitudine, viața Imperiului: „unul, realist și oriental, care vrea cu orice preț menținerea teritoriului roman rămas în Imperiu și evoluția, în interiorul granițelor sale, a populațiilor bizantine, iar celălalt, idealist și occidental, care aspiră la recucerirea Apusului roman de sub barbari și reînnoirea fraților supuși în sinul mării națiuni romane”. Oscilațiile se traduc, mai întâi, în *Universalismul bizantin* (sec. IV-VII) de origine romană și consolidat acum prin gândirea creștină ecumenică dar și prin concepția expansionistă, thalassocratică a lui Justinian I și Heraclius. Este epoca în care se configurează „pacea bizantină”, în replică la *pax romana*, așa cum orașul de pe Bosfor cunoaște o istorie în replică, și aceasta, la legenda păgînă a Romei. *Naționalismul bizantin* (sec. VIII-IX) este a doua vîrstă a ideologiei. Ilustrată de *Ecloga* lui Leon al III-lea și manifestîndu-se, aparent paradoxal, prin iconoclasmul apărut pentru a ține piept pericolului arab în Orient, această perioadă cunoaște fenomenul de ruralizare a Imperiului precum și crearea aristocrației militare care, subliniază Ahrweiler, „îndepărtează Imperiul de tradiția administrativă romană”. Că naționalismul bizantin „a însemnat riposta Imperiului la războiul sfînt al Islamului” e lucru dovedit de contopirea solidarității creștine cu solidaritatea națională în veritabile cruciade răsăritene conduse de im-

părații isaurieni. În veacurile IX-XI Bizanțul își îndreaptă atenția spre Occidentul unde își consolidează autoritatea. E faza numită a *Imperialismului bizantin*, argumentată în lucrarea lui Photios (*Epanagoge*) și concretizată de către Porfirogeneti: misionarismul ortodox (creștinarea bulgarilor și a rușilor), lărgirea frontierelor spre Balcani și spre Dunăre, ofensiva diplomatică pentru transferul efectiv al Imperiului Roman la Constantinopol în temeiul documentului cunoscut sub numele de „doctrina constantiniană” au făcut din Bizanțul multiethnic și multinațional „un Imperiu greco-ortodox unicultural, deci intolerant și intransigent față de popoarele și națiunile animate de idealuri diferite”. Tot acum, în culmea gloriei, are loc schisma Bisericii creștine (1054) ce va marca profund istoria europeană. Noul universalism ilustrat de transferul, în Constantinopol, a

Bizanțului va marca, în mod firesc, renașterea lumii creștine”. Formularea apoftegmatică „Romania (= Bizanțul) și în moarte va înflori” și simbolul istoriei grecești – phoenixul renăscînd din cenușa-i proprie – configurează o viziune profetică, deplin lizibilă deja în fazele de amurg ale Imperiului.

Cele cinci ipostaze ale ideologiei politice bizantine sunt unificate și, respectiv, traversate de ceea ce Ahrweiler numește, în același desen riguros, „fundamentele societății bizantine”. E vorba, mai întâi, de raporturile dintre autoritatea temporală (*Statul*) și autoritatea spirituală (*Biserica*), autoarea tăind nodul gordian al *caesaropapismului* (ce a iscat lungi discuții *pro* sau *contra* în bizantinologia modernă), în sensul separării absolute între *imperium* și *sacerdotium*, „ceea ce a fost, efectiv, cazul Bizanțului”. În sprijinul acestei rezolvări, ce

cîștigă teren în exegeza ultimului deceniu, sunt convocați Sfîntul Ambrozie care s-a opus lui Teodosie cel Mare („Purpura face împărați, dar nu și preoți”) și împăratul Ioan Tzimiskis, pentru care există „două puteri pe pămînt și în această viață, sacerdoziul și Imperiul; celui dintîi Creatorul i-a dat în grijă sufletele, celuiilalt, autoritatea asupra trupurilor”.

Mircea Muthu, *Balcanismul literar românesc*, vol. I, II, III, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. Universitaria, 2002

măreției vechii Rome, dar și „ierarhia rasială”, stipulată de către Porfirogeneti în *De Administrando Imperio*, particularizează viața Imperiului ce se desfășura „ca într-o permanentă sărbătoare spre slava lui Dumnezeu” (Mauropous). Secolul al XII-lea este al *Patriotismului aristocratic*, sub Comneni. Este reabilitată Antichitatea elenă, considerată multă vreme doar ca un păgînism incompatibil cu viața creștină. În consecință, ecuația fundamentală – caracterul grec și ortodoxia – stă la baza visului despre Marea Idee (*Megali Idea*) ce aluvionează atitudinea „antilatinală”, avivată mai ales după ocuparea Bizanțului de către cruciați în 1204. De asemenea, Marea Idee va rezuma, încă multe secole după 1453, dezideratul colectiv că Imperiul Bizantin va fi restaurat, tot la Constantinopol și sub un împărat grec. Oricum, Marea Idee pe de o parte și falia, generalizată, dintre „latini” (id est=lumea occidentală) și „greci” pe de alta se regăsesc în ultima perioadă (sec. XIII-XIV), aceea a *Patriotismului grec și ortodox*. Utopia intelectuală, legată de ideologia Marii Idei, fatalismul eschatologic și certitudinea ortodoxă se aglutinează într-o *forma mentis*: „treptat, sfîrșitul Bizanțului s-a contopit, în spiritul popular, cu sfîrșitul lumii, în ansamblul ei. Renașterea

La perechea sau la relația *Stat-Biserică* se adaugă o alta, aceea dintre ordine (*taxis*) și economie (*oikonomia*). Primul termen, care a dobîndit și sensul de *ierarhie*, este principiul fundamental al creației divine, în vreme ce iconomia (înțeleapta chibzuință sau cel mai bun aranjament cu puțință) orientează acțiunea (*praxis*), precum și strădania de a descifra universul și a face lucrurile inteligibile (*theoria*). Complementare și interdependente, *Statul* și *Biserica*, *Ordinea* și *Iconomia* alcătuiesc eșafodajul ideologiei politice de-a lungul întregului mileniu bizantin.

Bolgia trădătorilor

Nicolae Balotă

Părăsind „La Maison Mère”

Mergeam tăcuți prin noapte.

Mă scosese ră din celulă în mare grabă, târziu, după trecerea „numărului” de seară, aproape de ora stingerii. Cei doi gardieni mă zoreau pe culoarul din reductul Jilavei cu obișnuitul îndemn „Mișcă banditul!”. Ne opream în dreptul unei încăperi de unde îl scoteau pe un ins mai în vârstă, în care – de cum l-am zărit cu bocceaua strânsă grăjulu în brațe, dar mai ales cu privirea smerit-binevoitoare cu care m-a măsurat și cu buzele care murmurau parcă o rugăciune – am recunoscut o față bisericască. Stând unul lângă altul, întorși la poruncă spre perețele culoarului, în timp ce gardienii noștri răcneau două nume pe vizeta unei alte încăperi, apoi deschizând-o cu zornăit mare de zăvoare îi scoteau pe cei strigați, aflam că-l cheamă Ștefan Berinde și e călugăr. Vorbeam în șoaptă dar, auzindu-ne, unul din gardieni mârâia iritat lângă noi: „Gura, banditul!”.

Am ieșit cu toții din reduct și am traversat o primă curte, cea în care ne scoteau din când în când la plimbare. O vedeam pentru întâia oară noaptea. Întunericul, străbătut de fâșiile de lumină ale reflectoarelor, ca și aerul proaspăt, răcoros, îmi dădeau o amețală plăcută. Ea se risipi de îndată ce intrăm din nou pe gangul ca de labirint al celularului. Grupul nostru se mărea cu alți deținuți scoși din camere. Fuseseră fără îndoială anunțați dinainte, și așteptau cu „bagajele” la ușă, căci ieșeau de îndată ce aceasta se deschidea cu scrâșnet de chei și zăvoare. Printre cei ce ni se alăturau, nici un cunoscut. Lângă mine, unul, deșirat, cu obraji supti și ochii scufundați în orbite, bolborosea tot mereu, iritat, ceva pe rusește. Repe-te îndeosebi o vorbă ce mi se părea să sune „*opplomocinai*” și, de obicei alăturat acesteia, una din puținele expresii pe care le pricepeam în acest idiom, înjurătura de mamă, cu bine cunoscut echivalent și în propriul nostru grai, „*dobfoi mati!*”.

Și iar o curte în care de astă dată ne-am oprit mai îndelung, spre satisfacția mea. Aș fi poposit acolo bucuros până târziu în noapte, poate până în zori, cu spatele la zidul acela înalt de cărămidă lângă care ne adunaseră într-un ciopor, aș fi așteptat în neștire trăgând încet, adânc, în piept aerul cu miros de iarbă udă și deslușind în întunericul atât de blând, de mângâietor, deși glacial, liniile ce se pierdeau în noaptea ale fortului, suprafețele, luminate pe alocuri crud de reflectoarele din afară, ale cazematei cu ferestrele oblonite de unde ne scosese ră.

Aveam pentru întâia oară răgazul să contemplu bătrâna fortificație îngropată sub pă-

mântul, înghețat acum, al câmpiei. Sau cel puțin liniile ei mari, estompate și ele. Îmi puteam prea bine închipui că, privite de sus, de la o oarecare distanță, din șoseaua pe care fusesem adus acolo, cu puțin timp în urmă, într-o dubă oarbă, și pe care bănuiam că urma să plec tot astfel în curând, toate construcțiile acestea militare ale Jilavei nu puteau nicidecum să se vadă, ochiul drumețu-

© Apostrof, 2001, Cluj

lui din șesul Dunării nedeslușind decât o ușoară vălurire a pământului acoperit de o buruieniste sălbatică, plecată încoace și încolo de vânt. De acolo, însă, din prima curte semicirculară, de la picioarele zidului de vreo șase metri scufundat în marea excavație a fortificației subterane, din preajma porții de intrare, temnița noastră își revela – în lumina reflectoarelor – perspectivele adevărate și totodată înșelătoare. Redutabila închisoare, locul de atâtea ori însângerat al execuțiilor sumare, cu camerele sale de tortură lentă ascunse în reductul din care nicodată nu i-a fost dat vreunui tun de mare calibru (nici măcar instalat vreodată, cum fusese proiectat în secolul al 19-lea) să apere de dușmani capitala țării românești, misterioasa cetate ascunsă în pământ se revela în noaptea ca un vast trucaj arhitectonic. Labirintul acela al galeriilor și fortificațiilor tănuite sub iarba inocentă, zidit spre iluzionarea dușmanului, spre înșelarea ochilor, mi se înfățișa în jocul – și el amăgitor – al luminilor în întuneric, cu artificiile sale perspective, drept un fel de *meraviglia* manieristă, amintind modelul suprem al genului: Castelul Sant’ Angelo contemplat în noaptea romană.

Priveam de-afară zidurile care mă apăseră de atâtea ori în ultimii ani. Se spunea că sunt mai groase de un metru, iar bolțile deasupra noastră, așijderea. Ziduri și bolți ce-mi trezeau uneori în amintire gravuri din ciclul *Carcerelor* lui Piranese. Noaptea, construcțiile acestea ciclopice nu mai păreau masive; ele se dizolvau în fața ochilor mei vrăjiți, pierzându-se în oceanul de întuneric din jur, ca și în insulele de lumină risipite parcă la voia întâmplării. Frumusețea mincinoasă, ca de oraș care arde în noapte, a Jilavei, cui i-aș fi putut-o arăta, atunci, acolo, în mica turmă strânsă la piciorul zidului? Dacă i-aș fi șoptit unuia de lângă mine ceva despre încântarea momentană pe care mi-o procura spectacolul artificios, insolit, oferit de sordida noastră temniță luminată în noapte, plăcere nu lipsită de o strângere de inimă, s-ar fi uitat poate la mine cum mă uitam eu la cel ce mormăia în barbă din când în când – nerăspunzând întrebărilor mele, distrându-se aparent foarte bine în sinea lui – ininteligibilele vocabule rusești. Este mai greu să împărtășești altora câte o rară desfătare decât o amărăciune, din care nu încetăm cu toții să ne înfruptăm. Chiar și comunicarea celor mai simple bucurii întâmpină obstacole. Când nu m-am putut abține și i-am spus ceva călugărului de lângă mine despre mirosul de bună mireasmă al aerului nopții mi-a replicat, cu un solid bun simț: „Da’ la ce ne folosește, dacă stăm aici și clănțanăm din dinți de frig”. Într-adevăr, atunci mi-am dat seama că și eu ca toți ceilalți dărdăiam amar moarte în zeghea rărită, subțiată, găurită de îndelungă purtare.

Dar plăcerile ca și neplăcerile contemplării se întrerupeau brusc când, după comanda stereotipă „Mișcă banditul!”, cu bocănit viguros de cizme și tropăit mărunt de bocanci, ne-am îndreptat spre magazie pentru a schimba „efectele” penitenciarului cu vechile noastre costume luate din bagajele personale. Apoi, parcă mascați, travestiți, deveniți alții, în ponositele noastre haine civile, mucegăite prin magazii, la care se mai adăugau – ca un ultim decor – lanțurile ce ni se bătuseră la picioare, am străbătut ultimul gang boltit, primul atunci când soseai la Jilava, și ieșeam pe poarta mare de fier deasupra căreia străjuia, precum acel *Lasciate ogni speranza...* de la intrarea în *Inferno*, cu litere negre vizibile și noaptea, pe fondul alb de var: *Fortul Nr. 13 JILAVA*.

Am privit în urmă spre cuvintele acesteia, așteptându-mi rândul să urc în camionul dubă. Părăseam pentru a treia oară Jilava. *La Maison Mère...* Într-adevăr, așa îmi venea să o numesc, după această a treia stațiune, mult mai scurtă decât cele anterioare, petrecută între zidurile ei. Deși, fără să știu prea bine încotro ne îndreptam, ce

anume ne aștepta, mă simțeam excitat, plin de nerăbdare să o părăsesc, mă încerca totuși în același timp, pentru întâia oară, ca un fel de regret. Îmi părea cumva rău că plecăm din „casa mamă” a pușcăriilor noastre. Mă atașasem, oarecum, de ea, cum te atașezi de locurile în care ai suferit, dar ai cunoscut și momente de liniște, locuri în care te-ai întors nu o dată, pentru a continua să suferi, dar de o suferință între ziduri bine cunoscute, tot mai familiare, unde rarele clipe de pace luminează ore, zile de amărăciune. Acea bizară senzație de adăpost pe care o aveam la Jilava, adăpost precar, desigur, mereu amenințat, tulburat prin brutalitățile aparatului torționar, prin tensiunile conviețuirii claie peste grămadă în spațiu restrâns, venea, oare, din faptul că locuiam acolo sub straturi de pământ, ca într-un fel de matrice protectoare? Câmpul cu buruienile lui, cu ciulinii Bărăganului, era acolo, la câțiva pași de noi, ne acoperea, ne învăluia; îi simțeam uneori mirosul, de pământ reavăn, de ierburi ude, de fân, toamna, când cei de la dreptul comun îl uscau, după ce cosiseră deasupra capetelor noastre. Un spațiu la care noi nu aveam acces era acolo, sus, foarte aproape dar inaccesibil nouă. Ca spre orice asemenea țărâm lovit de interdicție, priveam uneori de jos din praful sau pietrișul „curților de plimbare”, cu jind ca spre un eden. De acolo ne-a picat, într-o zi de toamnă pe care în dosul obloanelor noastre o bănuiam radioasă, ne-a picat pe neașteptate, cu totul bizar, pe o gaură dezafectată de horn din celulă la care nu conducea nici-o țevă dar care comunica se vede cu exteriorul, o bucată zdrăvănită de turtoi, o „cărâmidă” aurie acoperită cu un strat subțire de funingine. Ne-o aruncaseră, se vede treaba, niște hoți milostivi dispunând de surplusuri alimentare. Cei de la „dreptul comun” se aferau acolo sus, deasupra noastră (era să zic în ceruri, într-atât ni se părea de miraculos darul lor) cu întorsul și uscatul ierbii cosite.

Când ne-am urcat cu toții în dubă, am fost despărțiți unii de alții, închiși fiecare de unul singur în câte o boxă minusculă, un fel de lăzi mai înalte sau de sicrie, în care abia de încăpeam stând în picioare. „Bagajele”, sarsanalele ni le azvârlisem grămadă într-un spațiu comun al camionului. Ca de obicei în asemenea împrejurări, am așteptat vreme îndelungată, ciulind urechea, să prind din răcnetele ce se încrucișau uneori afară, vreun indiciu asupra destinației noastre, dar nimic. Cușca era atât de îngustă încât nu-ți îngăduia să te ghemuiești la podea. Nu era poșivă nici bătrânilor (erau vreo câțiva printre noi), cu picioarele lor veșnic umflote, nici claustrorobilor. Nefăcând parte dintre aceștia, mă propitisem de un perete, cu brațele încrucișate pe piept ca o mumie, și gustam pacea întunericii din sicrișul meu, bezna aceea adâncă atât de rar gustată în pușcărie. Știam că plăcerea aceasta nu va dura prea mult. Mașina avea să ne transporte undeva, în preajma gării, la un vagon-dubă. Deodată, înainte de pornirea motorului, ușa carcerii mele (dacă pot să o numesc astfel) s-a deschis și cu ghionturi, îmbrânceli și înjurături ale unui caraliu, cu propriul său efort zelos mai cu seamă, un ins a fost împins, înghesuit până la sufocare lângă mine, peste mine, strivindu-mă. Eram într-adevăr ca două sardale lipite una de alta într-o cutie de tablă. *Laudetur Jesus Christus*, îmi șoptea la ureche străinul. *In saecula saeculorum*.

Amen – îi răspundeam eu așijderea. Eram atât de înghesuiri încât între noi nu încăpea nici măcar mirarea că ne descopeream doi catolici într-un lădoi. Era călugărul care dărdăia adineauri lângă mine, cu mine, sub cerul deschis al curții. Mai aduseseră câțiva deținuți și ne înghesuiseră pe cei mai slabi câte doi într-o boxă.

Camionul s-a urnit, în sfârșit, și hurducați, lipiți de pereții celulei, strivindu-ne unul pe altul, am străbătut calea interminabilă care ne ducea spre București-Triaj. Sunt multe și felurite feluri de a urma Calea Crucii în viață. Cea în dubele detenției comuniste era una dintre ele.

După câteva ultime hōpuri și hurducături, mașina se imobiliză. În liniștea care s-a lăsat, spartă doar de izbirea metalică a unei portiere, de tropăitul unor bocanci și de câte un fluierat de tren, l-am auzit pe bietul monah suflând greu; când trăgea prelung, chinuit, aer în piept parcă șuiera, când îl dădea afară părea că geme. Am încercat să mă lipsesc cât mai strâns de peretele celulei pentru ca să-și poată lărgi puțin pieptul și răsufla ceva mai ușor. În zadar. „Suferiți cumva de astm? Sunteți bolnav de inimă?” – l-am întrebat. Dar nu răspundea. Se lăsa din ce în ce mai greu peste mine. Credeam că-și pierde conștiința. Atunci, izbutind cu chiu cu vai să-mi liberez din strânsoare un braț, am izbit de câteva ori cu pumnul în peretele metalic. Ca un ecou, îmi răspunseră alte bătăi, stârnite probabil din aceeași pricină. „Nu bate, futu-ți...!” – îl auzeam de afară răcnind pe un caraliu. „Pișați-vă pe voi!” – mai adăuga furios aceeași voce, răspunzând probabil unui deținut ce se văieta că nu se mai putea ține. „E un bolnav aici, se sufocă” – insistam eu. „Să crape!” – riposta gardianul. Rămăsese singur să ne păzească, pe când ceilalți coborâseră probabil să mai ia aer înainte de plecarea trenului sau să ne „organizeze” trecerea spre vagonul-dubă. Il auzeam bocănind de colo până colo pe culoarul camionului. „Nu mai bate, fii bun, nu-i mânia...” – îmi șoptea abia auzit la ureche călugărul. „Mai bine roagă-te...” Și îl auzeam parcă murmurând o rugăciune. Nici eu nu făceam altceva, nu puteam face altceva. Apăsat, strivit, sufocat, de parcă tot greul pământului s-ar fi prăvălit asupra mea, asupra noastră, repetam fără glas, iarăși și iarăși, în neștire: „Bucură-te, Marie...”. Sunt momente când, în rugăciunea ta, nu ești tu cel ce te rogi, căci nici nu mai ești în stare să o faci, ci *se roagă* în tine, cine anume n-am putea spune cu certitudine, așa după cum atunci când constatăm că plouă ori ninge n-am putea spune *cine* plouă sau *cine* ninge. Dar după cum Anticii, mai credincioși în această privință decât noi, ziceau când tuna: *Jupiter tonat*, tot astfel – oricât de păcătoși am fi, oricât de puțină ne-ar fi credința – păcatele și slăbiciunile noastre nu ne pot opri să nu credem că, atunci când ne lasă toate puterile, în rugăciunea bolborosită din noi către Preacurata, ea însăși, Mijlocitoarea, este cea care se roagă.

În sfârșit, se deschideau ușile și deținuții erau scoși unul câte unul. Atunci când ușa celulei în care fuseserăm înghesuiri s-a dat brusc de perete, bietul călugăr se desprinsese din încleștare și, lăsându-se moale, se prăbuși în culoarul dubei. „Ce-i mort?” – îl auzeam pe gardianul plecat peste noi. Îngenunchiasem speriat lângă omul care își pierduse cunoștința și, nepriceput să-l reanimiez, mă agitam strigându-i întruna: „Pă-

rinte! Părinte!”. Îmi dădeam seama că nu murise, deoarece îl auzeam suflând greu, dar și suflarea aceasta ca un horcâit mă înspăimânta căci mi-o aminteam pe mătușa Emilie agonizând de parcă ar fi dormit sforâind, în urma unui atac cerebral. „Poate e un medic printre noi” – îi spuneam caraliului, care se holba, fără să ia vreo hotărâre, la noi. „Sau să-l scoatem măcar la aer...” În cele din urmă, alți gardieni veniți de-afară au mai extras câțiva deținuți de prin dulapurile dubei, ne-au îngăduit să-l cărăm pe monahul leșinat afară și să-l întindem pe zgura de lângă șine. Răcoarea nopții, presiunea binevoitoare, chiar dacă stângace, a unui camarad care îi dădea ghionți în piept și palme pe obraji, îl treziră. Izbuti să se așeze, apoi, zorit ca noi toți de vociferarea poruncitoare a caraliilor, ajutat să se ridice și să se alăture sprijinindu-se de mine șirului nostru. Ne încolonaseră și pornirăm doi câte doi, cumițiți, precum copiii dintr-un orfelinat, împleticindu-ne, trecând peste linii dezafectate, cu iarbă și buruieni între ele. Eram dincolo de gara Basarab. Departe, în urma noastră, ghiceam mai mult decât vedeam luminile Gării de Nord, derizoriu Eldorado al unei civilizații de care eram iremediabil ruși. Mai aproape de noi, o uliță îngustă prin care camionul-dubă debușase pe terenul vag de lângă linia unde fusesem debarcați. La câțiva zeci de metri, căsuțe de mahala, maghernițe de chirpici, jalnice încropeli de paieantă, spre care să fi evitat altădată să privesc, de silă, de milă, spre care îmi întorceam acum gâtul jinduind să zăresc geamuri luminate, să prind poate vreo voce de femeie ori de copil, să simt, dacă s-ar putea, mirosul acela cald al vieții din culcușul oamenilor.

Mergeam tăcuți prin noapte. Întorcând spatele ultimelor lumini, ne târșaiam cu zornăit de lanțuri spre o măgăoaie sumbră, așteptând singuratică pe o pereche de șine pustii ce duceau parcă nicăieri. O știam prea bine; nu pentru întâia oară urma să mă îmbarc într-o dubă-vagon. Cu barele de la geamuri, cu obloanele sale metalice, parcă era o enormă broască țestoasă ferecată. Ne-am oprit în fața ei, într-o insulă de lumină, în bătaia violentă a unui reflector. Târșăiala, zornăitul se potoliseră. Soldații cu kalașnikovul la șold îndreptat spre noi, gardienii ce ne însoțiseră din Jilava tăceau pândind un ordin ce nu mai venea. Atunci, în liniștea care se lăsase, alinătoare, se auzi dinspre bojdeucile de chirpici o voce: „Ionică, mamă, hai acasă!”.

Doi sau trei nebuni

Cred că nebunia a intrat o dată cu noi în compartimentul-celulă unde am fost închiși tustrei: Părintele Berinde, călugărul ce nu se mai despărțea de mine de când își revenise din leșin, și „celălalt”, „rusul” – cum îl numeam la început în sinea mea, despre care nu știam nimic până atunci, nici măcar dacă rostește vreo vorbă românească, deoarece îl auzisem sporovăind în sine și pentru sine doar rusește. Până și numele lui, Ivan Faško (ce trebuia accentuat – insista el – Faškó) aveam să-l aflu mai târziu. Observam acum că și acesta, fără să mi se adreseze, continuând să mormăie în graiul său ininteligibil, se atașase de mine încă de acolo din galeria subpământeană a Jilavei, regăsindu-mă apoi după ieșirea din camionul dubă, în timp ce mă agitam în jurul preotului. Când,

urcând în sfârșit în vagonul abia luminat, șeful convoiului m-a vârat cu un ghiont în spate într-una din celulele minuscule ce se deschideau din culoar, cei doi – călugărul și rusnacul – s-au îmbulzit în urma mea, fără să aștepte vreo autorizație sau poruncă a „șefului”. Înjurându-ne copios pentru precipitarea aceasta nedisciplinată, plutonierul, probabil șef al vagonului, cu o listă în mână, a trântit ușa în urma noastră și a tras zăvorul. L-am mai auzit rostind și repetând cuvântul, în potopul de injurii: „nebuni! bandiți nebuni!”

Nu ne puteam plânge; dacă n-aveau să ne mai vâre pe alții și rămâneam în trei, călătoria oricât de lungă urma să fie suportabilă. Într-o chițimie asemănătoare, nu fusesem înghesuiți, altădată, șase dacă nu chiar opt? L-am așezat pe preotul, ce-și revenise dar era încă moale, pe băncuța în care se afla și gaura „toaletei”. Altul nu mai încăpea lângă el. De-altfel, tot „compartimentul” nu era mai mare decât o toaletă de tren. De cum am intrat, cel despre care aflam că se numea Faško s-a cocoțat cu agilitatea unei maimuțe pe un fel de etajeră mai lată, care deasupra capetelor noastre se întindea pe doi pereți în unghi ai cabinei. Mai puțin instinctul jivinei cât solida experiență a vechiului deși nicidecum bătrânului pușcăriaș îi dictase, cum aveam să aflăm în curând, aceluși salt, făcându-l să-și croiască un cuib de unde toate se puteau iscodi „de sus”, unde – cu nevoia de aer și teama de frig ce-i intraseră în oase fostului condamnat la minele de plumb de dincolo de Cercul Polar Nordic – se putea socoti într-un locșor cât se putea de ferit, de aerisit și calduș.

Mie îmi rămăsese dușumeaua, la picioarele Părintelui. M-am cuibărit pe dată, în acel mai puțin de un metru patrat cât aveam la dispoziție, mulțumit că pot ședea cu genunchii la gură, după ce fusesem nevoit să stau în picioare, strivit, ca o scândură între scânduri. Vedeam mâinile împreunate ale călugărului plimbând încet între degetele cioturoase un firicel cu noduri minuscule: recita rozariul. Își confecționase, desigur, mătâniile cu multă iscusință și răbdare trăgând fire din zeghea vărgată a pușcăriei și innodându-le din loc în loc. Munca (interzisă în temnița comunistă, deci riscantă) la această șubredă unealtă de întreținere a nu mai puțin șubredei noastre puteri de concentrare în rugăciune, munca aceasta de benedictin lipsit de doxă, plin de stângăcie și fervoare fusesse în sine o rugăciune. Călugărul augustinian-asumpționist Ștefan Berinde ședea acolo, în compartimentul vagonului-dubă, cum aveam să-l văd de atâtea ori în celula din Pitești, cu palmele împreunate între genunchi, înșirând cu degetele groase de palmaș al rugăciunii boabele zeghei sale de deținut, asemenea acelor femei arhaice pe care le văzusem mai demult în reproducerea unui monument din Ninive, ciucite sub un arbore sacru, înșirând mătâniile. Dar chiar dacă nu l-aș fi surprins în rugăciune, dacă l-aș fi judecat doar după portul său, după hainele sale cum nu se poate mai „civile”, lustruite la coate și nu numai acolo, ci peste tot unde un bărbat își poate lustrui vestonul, cu genunchii pantalonilor țesuți cu mare aminte și neîndemănare bărbătească, pentru a evita rușinea ieșirii oaselor la iveală, și tot aș fi recunoscut într-însul – așa cum era, fără cućula cu glugă, fără centura de piele ori barba obișnuită a asumpționiștilor, nemaivorbind de reverenda preoțească, ori

de vreun patrafir sfințit, cu neputință de închipuit acolo – Călugărul. În ciuda celor vreo zece ani și mai bine, de când nu mai avea voie să poarte straiile cinului său, de când era silit să-și lustruiască și să-și tot cârpească acest unic costum al unei civilii impuse, în intervalele în care nu purta hainele vărgate ale penitenciarelor, aerul său rămăsese într-atât de mult cel de odinioară, al monahului de la Casa Domnului din Blaj, încât ai fi putut recunoaște în zeghea sa de toate zilele rasa călugărească, ai fi fost în stare să întrezărești în jurul obrazilor săi mai degrabă spânatici o barbă deasă de arhimandrit, ba chiar văzându-l împărțind gamelele preluate la vizetă de la plantonul de drept comun ai fi zis că mânuieste vasele sfinte pe altar. Dar încă nu ajunsesem acolo, nu-l puteam vedea la treabă ca un vrednic șef de cameră, cum aveam să-l văd mai târziu, nici spălând cu râvnă și minuție tineta golită de scârnă, ci doar trecând de la un mic nod brun la altul, cu firul tot petrecut după degetele boante, în timp ce din umila sa făptură prosternată în rugăciune emanau efluvii imaginare, aproape sensibile pentru mine, de smirnă și tămâie.

Sus pe cracă, Faško n-avea astâmpăr. Se afla parcă la antipozii călugărului de sub el. Pe cât era acesta de scufundat în pacea sa, ca într-o mare a liniștii, pe atât era el de turburat, de parcă l-ar fi muncit o legiune a duhurilor rele. Se suceau se răsucea, se foia, își lăsa când un braț, când un picior să atârne, întinzându-le în gol. Ce e drept, culcat pe etajera îngustă, era silit când să se plieze în unghi, când să se încovoiaie, să imite curbura unui arc, ceea ce nici un corp nu poate suporta vreme prea îndelungată. Aceasta, dar mai degrabă o putere malițioasă dinăuntru îl sileau să se destindă uneori, să se dezarticuleze brusc, de parcă ar fi fost o marionetă mânăuită de un păpușar demonic. Îi urmăream, în același timp fascinat și tulburat, mișcările din ce în ce mai dezordonate și mă așteptam dintr-o clipă într-alta să-l văd răsucindu-și căpățâna de jur împrejur, precum știam din terifiantele descrieri ale unor cazuri de posesiune diabolică. În zadar îl îndemnam să coboare, să se așeze lângă mine sau să se destindă stând în picioare; părea că nu înțelege, că nici nu mă aude. Părintele Berinde începea și el să fie afectat de turbulența aceasta de deasupra creștetului său. Continua totuși să depene boabele rozariului, chiar dacă întrerupându-se din când în când. Deodată însă toată agitația se potoli brusc: încremenit într-o poziție neverosimilă, ghemuit pe etajeră, „rusnacul” fixa un punct de pe peretele de un cenușiu murdar al compartimentului. Își apropiase obrazul de metalul sau placajul jegos și se uita țintă la ceva cu o privire concentrată de miop. Era atât de absorbit încât punctul fixat de el mă atrase și pe mine, dar nu zăream nimic deosebit. „Păianjen! Un păianjen!” – a izbucnit insul, pe românește de astă dată. Și tot atât de impetuos cum exclamase, a strivit cu degetul gângania mie invizibilă, a pus-o pe limbă și a înghițit-o. Apoi a început din nou să se zvârcolească. Până când, imobilizându-se brusc, a început să contemple un alt amănunt pe peretele compartimentului, de astă dată capul bombat al unui șurub ce fixa etajera pe care stătea, sau mai bine zis se frământa. Absorbit în contemplarea mărunțului detaliu metalic, încerca să-l atingă, mai întâi cu o vizibilă teamă apoi cu un fel de temeritate, din ce

în ce mai pornit, mai îndârjit, de parcă ar fi vrut să-l strivească, dar neizbutind să-l lichideze precum păianjenul, trebui să se împace cu gândul prezenței sale acolo, aproape de căpățâna lui. Nu pentru multă vreme.

Începeam să înțeleg. Frici și bănuieli tenebroase iscate parcă din senin îl străbăteau pe sârmanul Faško. Mai târziu, nu chiar în timpul acelei călătorii ce nu avea să dureze prea mult, cât în săptămânile, în lunile de conviețuire prin celulele de la Pitești, urma să pătrund ceva mai adânc în acel spațiu al violenței unde trăia sau, mai bine zis, pe unde băntuia el. Cel despre care aveam să aflăm că fusese târât încă din adolescență prin insulele cele mai imunde ale Arhipelagului Gulag continua să-și ducă zilele într-o lume fragmentată, toată numai cioburi, puzderie de sfărâmaturi. Acestea se amestecau într-însul, se ciocneau, se nimiceau. Două lucruri, oricât de mărunte, de neînsemnate, din jurul său, ca și două gânduri care-l străbăteau, ori două imagini, două amintiri ale sale nu se puteau lega, nu se puteau împăca, nu se asociau, ci se agresau între ele. Ceea ce era distrus în omul acesta erau legăturile care fac suportabilă lumina noastră, tocmai cele ce fac din ea o lume și nu un vârtej haotic de particule într-o continuă ciocnire. Putem trăi chiar și în cea mai vitregă dintre lumile posibile, tocmai pentru că e o lume. Cum să trăiești însă în haosul lucrurilor sau în vacumul gândurilor ce nu încetează să se vrăjmășească între ele? Din ce infern venea omul acesta încă tânăr, cam de vârsta mea – aveam să mă întreb mai târziu – infern pe care-l purta încă atât de vădit în sine încât (spre deosebire de Svidrigailov al lui Dostoievski, urmărit de coșmarul veșniciei, asemenea pentru acesta unei etuve de țară plină pe dinăuntru de funingine, cu pânze de păianjen întinse prin colțuri) se vedea, se simțea, era în chiar prezentul trăirii sale prins în firele minuțios încălcite ale unei enorme pânze de păianjen ce-l sfâșia sfâșindu-i lumea? Încă din acele prime ore ale întâlnirii cu el, acolo, în compartimentul dubei ce nu se mai îndura să plece, intuiam în jurul „rusului” nostru acea plasă nevăzută, simțeam de parcă ar fi trecut prin mine cruzimea nemiloasă a acelor fire ce-i măcelăreau carnea și sufletul.

Duba nu se urnea din loc. Știam, din călătoriile anterioare cu aceste vagoane-fantomă, că ele erau sortite să rămână indefinit trase pe linii moarte, atașate apoi la coada unor trenuri ce se târau alene, apoi detașate și lepădate pe la capetele pustii ale unor stații, de parcă ar fi transportat leșurile unor ciurmați, fiind uitate ore și zile și nopți înainte de a fi manevrate iar și reatașate la capătul altor trenuri, pentru a mai fi târâte o vreme și din nou părăsite pe șine ruginite, în timp ce noi, călători fantomatici, invizibili de-afară, după geamurile fixe, oblonite, prevăzute cu bare de fier, eram condamnați să ne descompunem încet, chinuitor, sub tavanele metalice încinse de soarele torid al zilelor caniculare sau înghețate în nopțile de viscol, printre nămeții de zăpadă.

Liniștea stăpâna în vagon: probabil unii dintre caralii se scufundaseră în somnul celor drepti (în somn suntem doar cu toții nevinovați). Se auzea uneori, spărgând tăcerea, un fel de hohot colectiv, înăbușit, din spre compartimentul gârzii. Erau cei din schimbul de pază care mâncău sau tăifăsuiau și mai ciocneau probabil câte un păhărel. Mai răzbătea până la noi murmurul, ca un

zgomot de fond, al vocilor din „sală“ – dacă pot să numesc astfel încăperea mai larg deschisă din fundul vagonului, cu bănci de jur împrejur, unde erau îngrămădiți cei mai mulți dintre ai noștri. Deși răsuna din cartierul gardienilor, când se umfla uneori vuietul vocilor din sală, câte un răcnet iritat: „Gura, banditul!“; regulamentul din penitenciar, care prescria stingerea seara la zece, părea suspendat în dubă. Era fără îndoială trecut de miezul nopții, dar continua să se vorbească, firește în șoaptă. Ciulind urechile la zvonul înfundat al glasurilor, mi-i închipuiam sporovăind între ei, grăbiți să afle vești de afară, căci cu toate opreliștile se strecurau întotdeauna noutăți (când nu erau simple scorneli) dinafara sau dinăuntrul lumii noastre, a Penitenței. Se reîntâlniseră, desigur, vechi cunoștințe. Eu însumi zărisem printre cei soși ca și mine din reuidul Jilavei sau de prin camerele de pe culoare, fără să pot vorbi cu ei, pe episcopul Ploscaru, cu care fusesem împreună, prea scurtă vreme, la Gherla, în așteptarea plecării spre Jilava, apoi pe tânărul Nicu Popa, însufleșitul nostru camarad de celulă din timpul rebeliunii de la Gherla. Îl recunoscusem cu bucurie pe Nicolae Mărgineanu, de care mă despărțisem la Gherla. Speram să-i regăsesc în închisoarea către care ne îndreptam, dar nu puteai ști dacă vom fi cu toții debarcați împreună și, mai ales, cum aveau să ne împartă și despărță, repartizându-ne pe celule, acolo unde aveam să ajungem.

Nici noi nu tăceam, deși călugărul, după ce își încheiase rozariul și pitise cu grijă sfoerică cu noduri, își potrivea gospodărește bocceaua la spate, ca pe o pernă pentru somn. Nu voisem până atunci să-l descos, îi respectasem reculegerea, dar acum nu mă mai puteam abține. Fusesem bucuros să aflu că e asumpționist de la Blaj! Cu atât mai mare surpriza lui când a descoperit în mine un fost elev al Casei Domnului. Ne trecuse somnul și, în șoaptă, ca să nu-l tulburăm pe bizarul nostru companion ce se potolise adormind încovrigat pe etajera lui, ne împărțășeam de-a valma „vești“ (unele vechi de ani de zile), supoziții cu privire la destinația noastră, amintiri din anii blăjeni. Ni se părea, atât mie cât și lui, că ne mai întâlnisem odată, cu ani în urmă, acolo, în acea casă-mamă de duioasă amintire, atât pentru el cât și pentru mine, a augustinienilor-asumpționiști din România. Îl zărisem parcă printre părinții și frații congregației, adunați în iarna lui '41 la Blaj, cu prilejul unei celebrări: Părintele Adhémér Merckx, superiorul Casei Domnului, „*mon Père*“, împlinea (dacă îmi aduc bine aminte) treizeci de ani de preoție. Îi mai văd azi, șazeci de ani mai târziu, pe călugării comunității, încremeniți ca într-o fotografie de grup sau trecând lent, într-o calmă procesiune, înveșmântați în rasa lor neagră cu glugă, pe fondul alb, imaculat, al zăpezii din curtea mănăstirii blăjene. Ștefan Berinde mi-o confirma el însuși. Lui îi era mai greu să-și amintească de mine, eram pe vremea aceea doar un băiețandru din micul internat al Casei Domnului, deși, tot depănând amintiri, i se părea, ca prin ceață, că auzise vorbindu-se pe atunci despre un elev intern, refugiat din Clujul cedat, ca despre o tânără speranță a Bisericii.

Ne scufundasem cu atâta ardoare în evocarea zilelor luminoase de altădată încât nu ne-am dat seama când a început să fie manevrat vagonul nostru, când a fost atașat și pornit la drum. Invocarea locurilor, a ființe-

lor dragi, împreună cu cineva care ne împărțășește fervoarea, le face să se întrupeze; ele ne apar asemenea duhurilor stărnite prin magie. Nu mai călcasem de mult prin Blaj, știam că paragina se întinsese acolo peste tot și peste toate. Casa Domnului fusese înstrăinată, mica biserică închisă, călugării izgoșiți, urgisiți, împreună cu toți magiștrii și teologii din Mica Romă. Uneori, rareori, ca în vis, mai poseeam pe podul de peste calea ferată, pe care trecusem zilnic, prin 1940-41, în drumurile mele dintre Casă și Liceul Sfântul Vasile cel Mare, urmărind dedesubt alunecarea fără sfârșit a trenurilor ce transportau pe platforme deschise tunuri sub prelate cauciucate și, în vagoane, soldați nemți privind pe geamuri în neștire, în drum spre ținte necunoscute dar desigur mortale, în timp ce eu, cu geanta de școlar în mână, cu ura neputincioasă pentru invadatorii aceștia în inimă, alunecam în închipuire mai iute decât trenurile istoriei ce goneau sub mine, cu gândul, cu dorința, cu o sălbatică voință de a fi, de a face, spre un viitor plin de cărți, de scrieri, de înfăptuiri, de drumuri pe glob, de pasiuni împărțășite ale inimii, de extaze... și, iată, viitorul acela se înfundase în cușca oarbă a unui tren ce alerga bezmetic în noapte. De aceea, amintirea acelui an de răscruce din viața mea, anul adolescentului ce iese din crisalida copilăriei se lumina prin invocarea Blajului și ne lumina.

Compartimentul îngust în care fusesem înghesuși tustrei claie peste grămadă (în înțelesul cel mai fizic al expresiei) se lărgise parcă. Încăpeau acum alături de noi: *Mon Père*, bunul, vrednicul părinte Adhémér Merckx, asumpționistul belgian cu barbisonul lui cărunț de profesor din secolul al XIX-lea, preotul care sosind în tinerețe, îndată după Primul Război, i-a scandalizat pe venerabilii canonici ai Blajului căci circula în reverendă pe bicicletă, apoi micul, firavul părinte Aron, pe care-l vedeam ținând un creion bine ascuțit între degete și admonestându-i pe cei ce tulburau orele de „silențiu“, ca și pe bravul frate Petru, robust și rubicond, cu șorțul său alb de bucătar peste rasa neagră, ori pe incomparabil mai finul, nobilul părinte Barral, contele ce-și lepădase titlul nobiliar intrând *dans les ordres*, cel ce mă epata pe mine, școlarul de la Casa Domnului, atunci când descindea în curtea mănăstirii din Blaj, cu un basc în cap, din mașina pe care o condusesese de la București și-și despărțuia tacticos poalele rasei biciindu-se cu brâul negru de piele. Făpturi îngropate sub straturi groase de uitare, ca sub frunzișul nemăturat al atâtor toamne, se trezeau în noi, cutreierau alături de noi meleguri pe care nu mai călcasem demult, intrau cu noi prin clădiri părăsite nu numai de noi, ci de orice suflet. Așa era mica dar atât de frumoasa biserică din „hula“ Blajului, capela familiară a Casei Domnului, unde, întins pe burtă cât era de lung, în fața altarului, cu fața la pământ și brațele întinse în lături ca pentru o crucificare, Ștefan Berinde fusese hirotonit pe vremuri, iar eu, ceva mai târziu, deprindeam cu o ardoare juvenilă cuminecarea zilnică. Evocam cu atâta căldură diminețile proaspete în care, dărdâind nițel de anemie, de nemâncare, treceam printr-un culoar îngust, întunecos al Casei, ce dădea de-a-dreptul în capelă, simțind întotdeauna, ca în prima dimineață, o bătaie de inimă ceva mai puternică atunci când deschizându-se ușa dădeam de luminile Bisericii, într-a-

tât mă surprindea acea trecere directă din cele ale vieții de rând întru cele sfinte, de la mirosul de cicoare fiartă a „cafelei“ ce ni se pregătea la mireasma exaltantă a tămâii, comunicarea aceea atât de simplă, de nemijlocită și totuși mereu uluitoare, a profanului cotidian cu sacrul, încât bunului călugăr care mă asculta reamintind acele clipe i se umpleau ochii albaștri de lacrimi. Î se părea o adevărată minune să întâlnească pe cineva care trăise ca și el în locurile, printre făpturile și lucrurile, singurele, prefericitele, pierdutele în urmă, fără încetare jinduitele, ale edenului mănăstiresc de unde fusese izgonit. Nu-i cred pe cei ce afirmă că n-ar fi nimic mai dureros decât să-ți amintești bucurii trecute în ore târzii de întristare. O asemenea amintire poate fi (ca și sunetul cornului din depărtările romantice) dureroasă, dar dureros de dulce. Astfel erau amintirile pe care le depănam în carcera dubei, șoptind ca să nu fim auziți de afară, cântare discretă pe două voci, despre bătrâna catedrală din Blaj, înduioșătoare pentru mine prin barocul ei smerit de provincie depărtată de centrele glorioase ale barocului, având însă (printr-o contradicție cu stilul ei arhitectonic, flagrantă dar cu atât mai plină de farmec) un iconostas bizantin cu care se mândreau bunii blăjeni, pomenindu-l de fiecare dată pe Iorga care ar fi spus că e cel mai frumos iconostas din țara românească. În această biserică îl ascultasem seară de seară predicând, în timpul exercițiilor spirituale dinaintea Paștelor anului 1941, pe profesorul meu de religie, Părintele Miclea, tomisul, închis acum și el ca și noi, iar părintele Berinde pe Episcopul Suci, ceva mai târziu, în zilele dramatice când se anunța distrugerea Blajului catolic. Scoteam din cavernele insondabile ale memoriei (cum ar fi spus Sfântul Augustin) atât de modesta Casă a Domnului, cu biblioteca sa franceză surprinzător de opulentă, din care mi se îngăduise să mă înfrupt în voie, cu sala noastră de studiu, a celor vreo 10-12 elevi câți eram interni, unde în după-amiezele atât de îmbelșugat de lungi pe vremea aceea, îmi începusem însemnările zilnice în Jurnalul pe care îl piteam sub caietele de școală din pupitru, cu chiliile părinților și fraților și dormitoarele noastre austere, cu paturi de fier și ligheanul de tablă așezat pe un trepid împreună cu cana în care apa îngheța uneori în nopțile de iarnă (căci rigorile abstenenței trebuiau deprinse de timpuriu), și curtea pietruită unde eram obligat de părintele Aron, ce veghea asupra noastră, să ies, întrerupându-mi orele bune de „silențiu“, pentru a mă „recrea“ la aer, un aer în care simțeam uneori adierile haznalelor din apropiere, supliciu al micului orășean neobișnuit cu buda rurală. Căci, dacă se poate vorbi neîndoios, fără exagerare, despre măreția târgușorului de pe Târnave, a Micii Rome, aceasta era pe de-a-ntregul și exclusiv spirituală.

(continuare în numărul următor)

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Luki Caragiale și „estetica «prost-gust»”

Ion Vartic

Parcă mica operă a lui Luki a fost sortită să rămână sub semnul indeciziei crea-tore, decretată, abrupt, de moarte. Șerban Cioculescu vorbește despre „nefixația tină-rului poet”, răsfrîntă de „coexistența conven-ționalismului liric” „cu cinismul manifestat în surprinderea materialităților vulgare sau în dorința de a dezumfla prejudecățile mo-rale dominante”. Iar Mircea Zăciu îl găsește receptiv și la „semnele de «modernism»”, și la „tradiție”, Luki neapucînd „să trăiască decît tentația poeziei, fruct rîvnit și interzis”. Cred mai curînd că Luki Caragiale nu era atît indecis, cît timorat. Că el decisese din-tru început, lăsîndu-și încă enunțul progra-mului său estetic îngropat printre hîrtii și trișînd cu jonglerii formale clasicizate, uimi-toare dar, totuși, scontate. Revizîndu-și *Isto-ria...*, G. Călinescu adaugă la paragraful acor-dat lui Luki încă o frază: „După exerciții de peisagistică vibrantă, îndeosebi forestieră, poetul încearcă o lirică a banalului în spiritul estetice „prostului gust”. Fără nici o altă ex-plicitare, din păcate. Or, cred că în acest punct se află cheia liricii asumate de Luki Caragiale.

Răsfoind caietele poetului, lui G. Căli-nescu i-a atras atenția o sintagmă extrava-gantă din poezia *Madrigal*, dar parafraza lui critică nu e tocmai exactă. Iată, mai întîi, pa-sajul semnificativ din *Madrigal*:

Mi-ai plăcea... perversitate,
infernale postulate
de estetică „prost-gust”!

Nu e vorba deloc aici de o lirică a banalului, ci de cu totul altceva. Sintagma „estetică «prost-gust»” pare să fie un calc după o ex-presie germană. Cred că Luki Caragiale tra-duce nemțescul *Kitsch* și, drept urmare, „estetică «prost-gust»” înseamnă „estetică Kitsch”. În orice caz, acesta e sensul expresiei sale. Mai întîi, în fiu, puternica moște-nire paternă își spune, încă o dată, cuvîntul. Interpretînd *O conferență*¹, am enumerat me-seriile pe care și le atribuie Caragiale-Tatăl: de cizmar, croitor, mozaicar, franzelar, iro-nizînd-o numai pe una singură: „arta cofetă-riei”, care produce „din spumă de zahar colorat figurine de un efect surprinzător: fructe, flori, păsări, miei șcl. Ați văzut pe ouăle roșii de Paști scena întregă a Învierii”. Pictorul prost, de pildă, care își reproduce, cu minuție, „un cuib de rîndurici sub o strașină”, îl imită, de fapt, pe cofetar, făcînd „cofetărie” picturală: „...asta nu va să zică nicidecum că lucrarea era lipsită cu totul de calități; dimpotrivă. Am privit-o mult – peste puțină să reprezinte cineva mai bine un cuib de rîndurici de zahar. Ce fidelitate de tonuri particulare artei cofetăriei! ce rigi-ditate specifică de candel! ce strălucire transpa-rentă de acadea! În fine, o execuție minu-nată ca atare”. Privind iarăși „cu un zîmbet dulce cuibul de zahar”, Caragiale-Tatăl nu-și pierde acuitatea, observînd că naivul tablou e produs printr-un dublu proces imitativ: „Cuibul din natură trecuse prin două prisme pînă s-ajungă la mine – întîi prin a cofetaru-

lui și apoi prin a pictorului”. Caragiale-Tatăl descrie foarte exact Kitsch-ul, fără să aibă încă la îndemînă conceptul ulterior consa-crat. Mai mult, el e atras obsesiv, la propriu și la figurat, de un anume tip de pseudoar-tă: „Kitsch-ul dulce” (*der süsse Kitsch*). De aceea, colecționează și împarte amicilor „aca-dele literare naționale”, „dulciuri literare fi-nisime”, „palavre *soprafine*” și alte produse de cofetărie artistică ale „celor mai clasici raha-gii daco-romani”. Lui M. Dragomirescu îi servește, „lipită pe carton de cofetărie, o aca-dea literară *hors concours*”, iar copiilor lui le prezintă o Elveție-Kitsch, cu „munți ca zu-grăviți pe reclamele de ciocolată”.

Luki Caragiale a stat circa un deceniu la Berlin. Spre deosebire de tatăl său, el s-a in-tegrat în mod real în mediul german. Adică tocmai în țara în care s-a născut Kitsch-ul și în care era pe cale conceptualizarea lui. Stînd în miezul Europei Centrale de la sfîrșitul anului 1904 pînă, probabil, în 1914, el s-a îmbibat de atmosfera crepusculară a așa-nu-mitei „Belle Époque”, atras de elementele de kitschizare a decadenței. N-avea cum să nu cunoască termenul de Kitsch, impus în 1870 de cercul pictorilor münchenezi cu sensul de „marfă proastă, lucru fără valoare” și, toto-dată, și cu cel de „marfă, lucrare ieftină”, în-trucît fușerită, făcută de mîntuială. În 1885, conform dicționarului etimologic al limbii germane, apare și înțelesul de imitare super-ficială la scară industrială. Iar în plină Belle Époque cuvîntul se impregnează de echivo-citate: viciu poleit, frumos impur, în sensul prostului-gust. Luki Caragiale e vădit sensi-bil la aspectul acesta ambiguu al Kitsch-ului. De altfel, prezentîndu-ne fețele modernității, Matei Călinescu ne atrage atenția asupra unei note din 1917 a lui Wedekind, unde Kitsch-ul apare deja ca stil și concept estetic.

Caietele sale de poezii din anii 1916-1917 ilustrează „estetica «prost-gust»” a celui încă marcat de o altă urbanitate decît cea românească, de o altă cultură și modă. De aceea, percepția lui artistică, perversită, hedonistă, vine deja din direcția culturii de consum, captînd atmosfera clișeizată și omul stilizat de aceeași cultură de largă difuzare. O lirică voit și ironic kitschizată, mereu în-viorată de pigmentul de prost-gust al bunu-lui-gust. Cu siluete feminine abia schițate, care circulă indiferente, goale de spirit, ca niște manechine, prin spațiile publice tipic-antebelice: parcul crepuscular, terasa de ca-zinou, bordelul „cu o cortină/purtînd mar-chize și tritoni/sentimentali și spălăciți,/și cu miros de bere și de bucătărie...”. Într-o exis-tență-Kitsch comodă, vag senzuală, și frivo-lă, plină de *Gemütlichkeit*, cum spune Abră-ham Moles, care ne fixează și „virtutea” esențială a conceptului: „Dacă Kitsch-ul nu este artă, el este cel puțin *modul estetic al vieții de toate zilele*”². Luki Caragiale e eruditul care

se complace în cultura de consum, iar omul-Kitsch al liricii sale e programat de modelele lansate de industria culturii: publicații ilus-trate, reviste-magazin, romane-foileton, a-fișe, melodrame cinematografice. O tinără emblematică trece fulgurant, într-un „*wea-ter verde*”, cu „indiferența /stranie-a fecioa-relor /surizătoare și candidă /din magazine-le-engezești/expuse /prin peroanele de gări /cosmopolite”, nefiind decît „enigma /surî-zătoare și convențională /a pozelor de maga-zină, /uitată-n geamantan /după călătorie”. Gestul, cuvîntul, privirea, ținuta vestimen-tară sînt, toate, prescrise în „zdrعنقuite ma-gazine ilustrate”. Totul e, deci, reminiscențial (cuvînt predilect!), venind din sursele de prost-gust culturale: el are un mic discurs amoros de-un farmec „banal, uzat” iar ea îi răspunde cu „indulgențele prescrise /și con-sacrate /de eroine de roman”, avînd „acalmia /și strania vrajă /de fecioară /de foileton din magazină”. Invocația pasională, la fel: „Pa-mela, tu, din foiletonul jurnalului de mode /de la 1890,/ aici am fi făcut „voyage de noce” /și ți-aș fi explicat cu de-amănuntul /subtilitățile de colorit /a pictorilor vene-țieni...”. Adio-ul ce încheie serialul, tot așa: „...ai fost așful la un colț de stradă /citit în treacăt”, iar abandonata plînge „ca o mar-chiză dintr-un film”. Drama ține-o zi, ca zia-rul: „și păcatu-mi (ce ridicol!): /un articol /demodat de magazin”. Modalitatea artistică a Kitsch-ului cotidian are o „estetică conven-țională”, cu „gimnastici lacrimale”, „contris-tarea cuvenită”, răsuflete, „trezite senti-mente” acompaniate de refrenuri de „trezită serenadă” uruite de orchestra de cazinou, de bordel, de teatru de varietăți. „E sufletu-mi un «music-hall»”, exclamă chiar poetul: „Metaforă uzată!”. La un pol al „esteticii «prost-gust»” stă Salomé în port hieratic, cu îndolențele „prescrise / – vechi, reminiscen-țiale – / din romane interzise”, iar la celălalt, Veneția turismului cultivat: „Aș vrea să fie cum a fost: /pe podul de vapor, în ploaie, /să văd alunecînd palatele, /să merg la gară, să presc /bilete pentru «sleeping-car» // Și-apoi să mă usuc / în «hall»-ul de hotel, /fumînd, întins pe canapea, / și răsfoind jurnale ilustrate...”.

În pur spirit Kitsch, Luki Caragiale creio-nează doar niște schițe lirice fulgurante și, în același spirit, accesibile fără efort. E un lucru făcut conștient: „Plăcerea estetică este o per-cepție, însă o percepție de o asemenea natu-ră, încît nu cere nici un efort spiritului” și nici „muncă de interpretare”, afirmă el în două aforisme pe care le-am combinat (un alt afo-rism, surprinzător, anunță, foarte exact, este-tica receptării). De altfel, tocmai fiindcă găsește „dezgustător” efortul de lectură, în-tr-un mic articol, Luki salută „dezintelectua-lizarea” operei de artă, scaldată numai în-tr-un halou de emotivitate, nepunînd la cazne inteligența publicului „modest și naiv”³.

¹ Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, tradu-cere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Bucu-rești, Editura Univers, 1995, p. 190.

² Abraham Moles, *Psihologia Kitsch-ului. Arta ferici-rii*, traducere de Marina Rădulescu, București, Edi-tura Meridiane, 1980, pp. 19-21 și 218.

Din volumul *Clanul Caragiale* apărut la Editura Biblioteca Apostrof

³ Luca Ion Caragiale, *Cinstitei firme Nicanor et Co., în Viața Românească*, nr. 1, ianuarie 1921, p. 127.

¹ V. Nenea Iancu și filosoful din Stagira, în *Contem-poraneul*, nr. 6, din 6 februarie 1987.

Jurnal suedez III

- 6 -

Gabriela Melinescu

11 aprilie 1990

O nouă exigență: să nu mă leg prea mult de ființele dragi din jurul meu, uitînd că toți sîntem numai în călătorie aici, în viață. Nimic nu e definitiv, în consecință: a cultiva acea stare egală de bunăvoință pentru toate ființele. A nu-mi face idoli, nici chiar din credința mea, a spune rugăciunea fără cuvinte, concentrată pe suflul vital, respirația. Nu e greu după atîta experiență a singurătății, începută în tinerețe, în România, cînd mi se făcea rău de singurătate, „învățînd să mor“ în viață. Cu privirea întoarsă spre interior, unde era numai beznă, dar și o odihnă nepămîntească.

Fiecare carte scrisă, fiecare desen, chiar și traducerile, sînt fructe ale singurătății, „călătorii“ în alte spații ale altor ego-uri fascinante.

Fiind în trecut, în absența lui René, prin scrisorile lui care sînt tot ce avea el mai intim, mai disperat, am fost mereu într-o „contra viață“, despre care scria Sfînta Tereza de Avila, „altera vita“, trăită dar și imaginată cu toată conștiința și durerea rănilor de cînd am apărut în viață. Un concentrat în care a fi și a nu fi s-au apropiat, din ce în ce mai mult.

Am neglijat puțin prezentul, nerăspunzînd la scrisori, închizînd telefonul, uitînd că toți cei care „mă deranjează“ aduc cu ei „necunoscutul“, imprevizibilul, tot ce poate să constituie un liant pentru cele două jumătăți de sferă: a exista și a nu exista.

Promisiunea: „je repondrai“, formulată de Karen Blixen, se ține, cel puțin pentru cei pentru care am puțină simpatie sau multă curiozitate pentru felul lor de a fi oameni.

La Pressrummet, Andrei (Bart), colegul meu, îmi spune deodată că sînt ca toți scriitorii de aici „neurotică“, termen împrumutat de la prietenii noștri psihiatri. Nu i-am răspuns, gîndind în mine că un neurotic nu-i invită la masă pe prieteni, străduindu-se să

umple vidul cu bunăvoință exersată care se transformă în una autentică. Neputința lui și a altora de a înțelege că eu mă bucur să fiu lăsată în pace, citind, scriind, desenînd sau ascultînd muzică, chiar jubilînd, domesticind astfel „animalul“ din mine să țină cont de altă voce decît de răgetul sau lătratul lui însuși. Am fost educată așa: să fiu cu oamenii, dar și singură, cu pustiul din mine, în care este o dimensiune pe care am exersat-o

treptat, găsind-o plină de mister, sursă de energie, adăpînd puterea de îndurare în mine.

Cu Andrei am fost de mai multe ori la sinagoga din Stockholm, cea mai liberală, acolo unde femeile și bărbații stau unii lîngă alții. Am văzut acolo, ca și în bisericile

creștine, cît de haotici sînt oamenii în timpul serviciului divin, neputînd să se concentreze. Religia este în primul rînd exercițiu pentru ca oamenii să-și stăpînească nervii și gîndurile, altfel este timp pierdut. Andrei e la fel de neliniștit ca majoritatea oamenilor, cu toate că nu-i lipsește puterea de concentrare. El îmi amintește de prietenul din România, Iosif Andronic, cu care mă duceam la Templul Coral, cu o mare bucurie în suflet, pentru a fi împreună la Sărbătoarea cărții. El nu uita niciodată să-mi arate bisericuța din apropiere unde slujise ca preot, „ca nimeni altul, inegalabilul nostru Gala Galaction“. Spre deosebire de Andrei, Iosif avea o putere de concentrare enormă, nici o vorbă în timpul serviciului divin, fiind împreună într-un tot imens, într-un corp astral care prindea chiar forma rugăciunii de sabbat. Se presupunea că toți credincioșii se preparaseră toată săptămîna pentru acel moment unic în care urma ca toți să ne unim într-un singur trup al rugăciunii.

Îl invit pe Andrei la restaurantul „nostru“ vegetarian, din apropierea sinagogii, unde se pot mîncă feluri atît de delicioase din legume și fructe.

Vorbim despre cuvîntul Mitzva – a face fapte bune, despre Bat Mitzva – binefacere, datorie sfîntă, morală, sacrificiul de sine în favoarea aproapelui tău. Mi se pare că visez – studiul ebraic abandonat pentru a citi mai mult în latină (Suetonius, *Viețile cezariilor* și Apuleius, *Magia*) ca să nu mai vorbim de studiul serios al limbii țării în care trăiesc, începe să mă obsedeze din nou. Ca și cum, din străfunduri, vin spre mine impulsuri din cuvinte simple, umplute de o energie siderală, ducînd direct către acel Dumnezeu aprig pe care strămoșii mei l-au abandonat, de frica de a fi izgoniți ca venetici din țara în care se născuseră. Sînt din nou golită de sens pentru prezent și vreau să fiu cu acei oameni vechi ale căror cuvinte au polisemia zonelor cerești. Acuma, s-ar putea spune că am doi „tați“ bătrîni, Lionel și Andrei, care mă

Exerciții de înseninare

(urmare din pag. 3)

ficii, orientându-l spre acea geometrie lăuntrică ce dă măsura unei prezențe umane și creatoare adevărate.

Asemenea date fac să devină impunătoare, și în această secvență a *Jurnalului*, o anumită *ținută*, o demnitate a scriptorului, indiferent de natura faptului de viață înregistrat. „Străină“ ajunsă într-un mediu geografic, uman și cultural foarte deosebit de cel de acasă, își înfruntă de la început condiția cu fel de eroism nezmotos, cu un realism ce interzice orice exces al reacției: nu-și face iluzii despre noul univers, îl consideră cu o privire lucidă, tăioasă dar nu violentă, constatîndu-i pragmatismul brutal, răceala „luterană“, ipocrizia, duritatea luptei pentru supraviațuire și afir-

mare concurențială, fada secularizare a trăirilor, grava, de fapt, *alienare*, din care, în plan mai degrabă individual, se încearcă, cu un soi de patetism mascat de conveniențe, evadarea, reparația, măcar atenuarea stărilor adesea paroxistice care stau să explodeze. Perspectiva nu e însă niciodată unilaterală, contrastul alb-negru e evitat, privilegiindu-se totuși, peste lipsa de iluzii, nuanțarea. Însemnările scriitoarei, care au surprins și chiar șocat – ni se sugerează – la publicarea lor în Suedia, se păstrează în limitele adevărului, desigur subiectiv, dar al unui subiect pe care îl vedem construindu-se și definitivîndu-și profilul cu o tenacitate ce implică și exigența neclintită față de sine. Căci dacă nu ezită să analizeze fără menajamente chiar noua ambianță familială în care trăiește, legăturile dintre noul soț și copiii acestuia din prima căsă-

torie, raporturile deloc idilice dintre părinții lui, obstacolele întîmpinate din partea bărbatului iubit în privința unei anumite independențe „egoiste“, vitală pentru scriitor, diarista nu se cruță deloc nici pe sine, supunându-se aceluiași tratament în forță: își cunoaște și aprofundează mereu datele personalității, cu obscuritățile și luminișurile ei – impulsivitatea cu greu reprimată, o anumită senzualitate, doza de „neburnie“, diversele culpe trecute și prezente etc. Ceea ce un cititor, fie și foarte fidel, al operei Gabrielei Melinescu publicate în anii precedenți exilului era departe de a bănuși se dezvăluie, cu un fel de cruzime a autoanalizei, în paginile acestea de jurnal, care devin astfel un complement „psihobiografic“ prețios pentru lectura operei scriitoarei. Ceva din România sumbră de sub cisma dictaturii comuniste se dezvăluie în

trag înapoi către locul misterios din care propriul meu suflet a fișnit. Multă vreme am crezut că în mine trăiește sufletul îndurerat al lui Bruno Schultz, care a fost împușcat în inimă când eu m-am născut. Acum, mi se pare că inima lui Victor Brauner bată în pieptul meu, tot ce a iubit el, tot ce l-a făcut să ardă pe el, mă privește personal. Chiar și accidentul cu pierderea ochiului – uneori mă doare locul gol din care s-a scurs în 1933 ochiul lui stîng. Ca să nu mai vorbim de faptul că primele desene văzute în tinerețe au fost desenele lui, la domnul Deleanu, și tot ce e bun în fantezia mea debordantă mi se pare ca o amintire a unui mare talent exercitat în corpul meu, în nervii mei.

Această senzație poate să fie numai o dorință obscură să-l aduc în viață pe tatăl meu, prin acești pictori străluciți, care au scris și au pictat unind aceste arte până la confundare. Să-l înviez în câteva clipe prin magia artei prin care se poate realiza TOT.

20 aprilie

Fiecare carte scrisă devine o nouă imagine a singurătății, a lumii memoriei mele. Dar și a realității lumii altora, pentru că un om nu poate să fie singur niciodată. Ființele cu care mi se încruciează viața corespund sau nu interesului meu, afectivității mele exaltate, totuși există concret-abstract, intrînd sau insinuîndu-se ca în vise de noapte, în tot ce scriu eu. Prin ce fel de poartă? Și cum? Ele parcă au aceeași plasmă cu mine și aceeași structură supersensibilă a nervilor. Se poate naște prin cap, hibridi ai viselor diurne.

Trăiesc o viață dublă cu mortul meu. „Trecutul“ din textele lui René adresate mie mă umplu de o energie fără nume. Trăiesc în plină literatură: inventez viața, începînd cu moartea, adică de la sfîrșit la început. O trăire în care nu se contează pe viitor, pentru că el de fapt nici nu există, fiind o ficțiune din serpentinele misterioase din trecut.

Un scriitor nu scrie, în fond, despre existența sa, ci numai despre ce își amintește, în cazul meu: despre ce m-a rănit profund, despre ceea ce n-am putut scăpa decît prin scris – scoțînd în afară ce mă făcea să sufăr în-lăuntrul meu.

Prezent și trecut se întretaie din nou, trezindu-mă la o dimensiune neașteptată: oameni, o țară străină, cu străzi și peisaje în care am trăit și mai trăiesc sentimente puternice.

Un „întunecat april“ din anul 1974. Mă întorceam acasă de la redacția *Lucașfăurului*

– articolul meu pentru prima pagină fusese respins, era incoherent, dezlinat. Eram incapabilă să devin cu adevărat ziarista care putea să scrie și în stilul impersonal, plin de vid, al primei pagini. În afara umilinței critice făcute de un subșef era și teama de fiecare zi că voi găsi din nou lumina aprinsă în apartamentul meu.

Mergînd pe bulevardul Ana Ipătescu l-am întîlnit pe profesorul Edgar Papu. Cu o lumină plină de căldură în ochi, mi-a spus că vom călători împreună în Italia, cu alți colegi. Constantin Drăgan sponsoriza o călătorie a scriitorilor români în Italia, făcînd o faptă bună care va contribui la reducerea impozitelor sale. La început mi s-a părut că nu auzisem bine, apoi profesorul a repetat: Da, vom călători la Roma, cu trenul! Aproape că am zburat pînă acasă. Italia fusese „visul meu“ încă din copilărie. Sora tatălui meu, Elena, fusese căsătorită cu un italian: inginerul Umberto Pescamosa. Unchiul Umberto ne iubea mult, făcîndu-ne mereu cadouri din Italia lui, visînd să ne ducă odată acolo. Medalioane cu Madonna, din aur și argint, ciocolată din care am gustat pentru prima oară, și multe altele, erau cadourile lui pentru noi, copiii, dar și pentru mama, de care îi era milă văzînd-o mereu înrobîtă la treburile casnice și lucrînd noaptea la fabrica de țesut covoare de iută. Într-o zi, unchiul Umberto ne-a construit, cu mîinile lui frumoase de inginer constructor, o băncuță cu două locuri care putea fi deplasată prin aer în toate locurile din grădina noastră plină de gutui. Acest fapt a trezit gelozia tatălui nostru, care era ebenist și nu se gîndise niciodată să ne facă din mîinile lui o asemenea trăsură-bancă pentru a citi liniștit și a desena sub arbori. Îl numea „Broscarul“, făcînd aluzie la obiceiul italian (și francez) de a mînca broaște (picioarele de dinapoi), deși nu-l văzuse niciodată mîncînd acea „delicatesse“ italiană. Pentru prima oară am luat cunoștință de discriminarea făcută la adresa unui străin pe care-l consideram zeul nostru cel bun.

Într-o seară, a venit la noi cealaltă soră a tatălui, Margareta, pîngînd în hohote. Ne-a povestit că fusese la spital, unde unchiul Umberto murise brusc de o hemoragie intestinală, totuși zîmbind pînă în ultima clipă, consolînd-o pe soția lui și pe ceilalți de față. Unchiul Umberto fusese înmormîntat în cimitirul catolic de lîngă noi – puteam să-i vedem mormîntul în fiecare zi, să-l acopeam cu flori, să-i vorbim. Unchiul Umberto a rămas pentru mine sinonim cu Italia. A că-

lători în țara lui echivala cu o înviere, în toate sensurile obscure ale cuvîntului.

Călătoria în Italia a fost halucinantă. Și plină de durere și dezamăgire – înțelesesem că mi se dăduse un prilej să fug, vroiau să scape de mine, încercîndu-mă cu vinovăția de a fugi în timpul unei călătorii împreună cu colegii mei. Tot de la unchiul Umberto știam că numele „Roma“ citit în oglindă înseamnă AMOR. Acest cuvînt mă atingea în mod special: René jubila de fericire și făcuse un plan inteligent ca să mă „kidnapeze“ pentru totdeauna. Colegii mei au înțeles totul și făceau tot felul de aluzii, vorbind în spatele meu, tracasîndu-mă cu glume grosolane. Numai domnul profesor Papu nu spunea nimic și nu rîdea gregar cu alții. I-am povestit eu însămi toată istoria și el a pus mîna lui frumoasă peste mîinile mele spunînd numai: „O să fie bine, ai să vezi!“ În trenul urît, cu vagoane rău mirositoare, am fost treziți la miezul nopții de vameșii de la graniță care ne-au scotocit în bagaje, acuzîndu-ne parcă pentru tot ce nu făcusem. După plecarea lor eram epuizați, murind de sete. Profesorul Papu mi-a oferit puțină țuică, am băut apoi, vorbind pînă în zori despre Ecclesiastul. Era vorba despre un text pesimist, negînd viața. Autorul trăia un timp greu, într-o lume plină de nebunie, problematizînd lipsa de sens a existenței. Textul scris în parte de fiul lui David, Solomon, împăratul Ierusalimului, acum 300-400 de ani înainte de Christos, părea atît de confortant pentru timpul nostru. Viața ca o muzică trebuia cîntată pînă la capăt, am spus eu. Și asta i-a plăcut profesorului, căci viața nu aparținea oamenilor, ci creatorului ei. Sacrificiul la care era pusă omenirea, și nu numai ea, ci întregul univers, era chiar sacrificiul lui Dumnezeu în strădania lui de a încorpora tot ce crease într-un suflet sau vas care se făcuse țandări și datoria fiecărei ființe era, poate, de a plonja în adîncul creației pentru a aduna scînteile acelei spire de lumină care se sfărîmase. Ecclesiastul care primise tot, dînd la rîndul său mult, ca înțelept, simțea imposibilitatea de a realiza „ceva nou sub soare“, acest „ceva nou“ nu-l privea decît pe regele universului și nu pe regele Ierusalimului pămîntesc.

chip tulburător în sensibilă, rănită oglindă retrovizoare. „Ținuta“ despre care vorbeam, una etică, răsfrântă și stilistic, supraveghează ferm pornirile mînioase, deplin îndreptățite, ale intelectualului-cetățean care scrie despre exacțiunile regimului de tristă aducere aminte, însă verbul rămîne decis în condamnare și repugnanță – atitudine transmisă și privirii față de supușii aceluși regim, inclusiv scriitorii, oamenii din ei, „citiți“ etic, cu documente în sprijin, ca să zicem așa. Exilul Gabrielei Melinescu apare, în felul acesta, dincolo de aspectele lui dramatice, și ca o soluție de eliberare din cloaca „balcanică“ lăsată în urmă, o posibilitate de redescoperire de sine prin confruntarea brutală, neiertătoare, cu alte lumi – o probă a ceea ce, în fiecare dintre scriitorii autentici, este universal uman. Reflecțiile scriitoarei despre

experiențele lingvistice prin care a trecut (obligată să învețe și să scrie în suedeză, în franceză), frământările legate de relațiile de profunzime cu limba de origine, aduse uneori în stare de criză, sunt, în acest context, pline de învățăminte.

Ca și după lectura primului volum al *Jurnalului suedez*, cititorul acestei a doua părți, care este cea mai dramatică, fiind marcată de dispariția prematură a soțului poetei și, nu mai puțin, de evenimentele istoriei mari ce lasă urme puternice în pagini, rămîne totuși cu un sentiment tonic. Peste zguduiri se aude, totuși, o voce încrezătoare – în puterile vieții și ale literaturii ca expresie sublimată a ei, ambele așezate sub înalte lumini de veghe spirituale. O asemenea carte e dintre cele care fortifică și încurajează, reamintînd, în tensiunea ei controlată, lumii noastre uituce

și tentate adesea de suprafețe, concesivă și dispusă la tot felul de compromisuri cu sine și cu cei din jur, că există în noi ceva inalterabil, pe care nu avem dreptul să-l marginalizăm și să-l murdărim. Și că, în miezul vârtejurilor și tulburărilor prin care ne duce viața, e și folositor și bine și frumos să facem mereu eforturi de *înseninare*. Este, în fond, o superioară „lecție“ de etică, foarte convingător transmisă, în afara oricărei retorici –, în acea „limbă interioară“, „adevărată, spălată, decantată“, singura în stare să vorbească în chip autentic despre un om și o operă.

Fără soartă - o percepție aparte a Holocaustului*

Balázs Imre József

KERTÉSZ, Imre (n. 9 XI 1929, Buda-
pesta), prozator, eseist maghiar. La vârsta de 14 ani este deportat la Auschwitz, acest eveniment constituind o experiență care îl marchează profund, revenind ca tematică concretă sau general-etică în mai multe romane și volume de eseuri. Operele sale vor reflecta asupra poziției și posibilităților individului în structuri ultradefinite precum cele din regimurile totalitariste: fasciste și comuniste. La sfârșitul anilor '40 lucrează ca ziarist, între 1951 și 1953 este muncitor într-o fabrică. Din 1953 trăiește de pe urma traducerilor și scrierilor sale. Traduce printre altele cărți și studii din opera lui Nietzsche, Freud, Hofmannsthal, Wittgenstein, Canetti. Primul său roman, *Fără soartă*, apare în 1975 după amânări îndelungate. Deși apreciat de critică, romanul va avea un impact mai larg abia peste încă un deceniu, la apariția celei de-a doua ediții. În anii '80 și '90 autorul mai publică romane și volume de eseuri consacrate problematicii și consecințelor Holocaustului, fiind considerat unul dintre cei mai marcanți scriitori maghiari contemporani. Traduse în mai multe limbi europene, operele lui K.I. sînt receptate favorabil mai ales în culturile europene și central-europene care trăiesc intens nevoia de a-și înțelege și de a-și revizui experiențele acumulate de-a lungul secolului XX. Începînd cu anii '80 este distins cu importante premii naționale și internaționale: Premiul Füst Milán (1983), Premiul József Attila (1989), Premiul Soros (1992), Premiul Literar de la Brandenburg (1995), Premiul Kossuth (1997), Leipziger Buchpreis zur Europäischen Verständigung (1997), Premiul Friedrich Gundolf (1997), Premiul Herder (2000) și altele. Încununarea carierei sale de scriitor o reprezintă totuși Premiul Nobel pentru literatură (2002), premiu care l-a făcut nu numai un autor deosebit de apreciat, dar și unul foarte citit în întreaga lume.

Opere: *Sorstalanság (Fără soartă)*, roman, 1975; *A nyomkereső (Călăuza)*, proză scurtă, 1977; *A kudarc (Eșecul)*, roman, 1988; *Kaddis a meg nem született gyermekért (Kaddis pentru copilul nenăscut)*, roman, 1990; *Az angol lobogó (Drapelul englez)*, proză scurtă, 1991; *Gályanapló (Jurnal de galea)*, eseuri, 1992; *A holokauszt mint kultúra (Holocaustul ca și cultură)*, eseuri, 1993; *Valaki más (Altceineva)*, eseu, 1997; *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újrátölt (Liniștea dinaintea reîncărcării armelor)*, eseuri, 1998; *A száműzött nyelv (Limba exilată)*, eseuri, 2001.

Unicitatea primului roman al autorului – carte care a contribuit decisiv la premiul

* „Fișă de dicționar“, redactată pentru *Dicționarul romanului central-european*, în pregătire la Editura Polirom.

Nobel acordat lui Kertész Imre – nu constă în tematica abordată, cea a Holocaustului, ci mai degrabă în felul în care este prezentată viața din lagăre. Autorul sparge canoanele „umaniste“, moralizatoare, prin tehnica narativă folosită și insistă mai degrabă asupra austerității spirituale care îi cuprinde pe locuitorii lagărelor de la Auschwitz, Buchenwald și Zeitz. Deși la prima vedere pare absurdă observația naratorului adolescent conform căreia viața din Auschwitz poate fi descrisă mai exact prin cuvântul „plictisitor“ decât prin termenul „groaznic“, structura evenimentelor îl confirmă într-un fel. Monotonia, sentimentul de neputință, foamea îndelungată contribuie toate la starea care îi cuprinde pe deținuți: o stare de pasivitate în care parcă și așteptarea se îndreaptă către neant: naratorul așteaptă de fapt să nu se întâmple nimic.

Subtilitatea romanului provine din modalitatea provocatoare de a construi figura și discursul naratorului. Punctul de vedere adoptat este unul naiv, uneori chiar ignorant, dar în același timp foarte sensibil în prezentarea detaliilor minuscule care pot deveni astfel indicii pentru cititor într-o eventuală interpretare alternativă a gesturilor și evenimentelor. Rezultă astfel o ironie auctorială specifică, care individualizează în mod evident romanul lui Kertész Imre în contextul literaturii Holocaustului, dar care nu determină o minimalizare a evenimentului ci mai degrabă îi adâncește semnificația printr-o logică aparte explicitată mai ales în ultimul capitol al romanului, dar și în alte texte ale autorului.

Acțiunea începe prin relatarea despărțirii naratorului, Köves György, de tatăl său, acesta din urmă fiind deportat de la Buda-pesta în ziua următoare într-o tabără de muncă forțată. Descrierile adolescentului de cincisprezece ani relevă o atitudine flegmatică, dar totodată obiectivă, analitică față de tot ceea ce se întâmplă în jurul lui – o oarecare incapacitate a trăirii intense a sentimentelor. Cititorul are acces la sentimentele lui Köves mai ales prin semne indirecte – lacrimile momentului despărțirii de exemplu –, dar discursul naratorului plasează chiar și aceste semne într-un context exegetic nesigur: în interpretarea lui, s-ar putea ca lacrimile să fie cauzate de starea de oboseală, de un gest neașteptat al tatălui, de o necesitate de adecvare la momentul despărțirii (fiind „instruit“ în acest sens de către mama sa vitregă). Seara despărțirii este marcată totuși mai ales de o cavalcadă a rudelor familiei. Aceștia au toți anumite așteptări față de narator, și prin

intermediul unchiului Lajos îi oferă diferite roluri – de „cap al familiei“, de „subiect al soartei evreiești“ – care i se par îndepărtate, fără realitate.

Problema identității evreiești revine și în capitolul următor, când Köves discută cu fetele vecine despre diferența care îi desparte de ceilalți. Opinia fetelor vecine conform căreia diferența este intrinsecă și astfel esențială, este subminată de către narator printr-o parabolă a pruncilor de cerșetor și de împărat care sunt preschimbați. Astfel – argumentează naratorul – este mai importantă diferența de exterior, de exemplu steaua galbenă de pe paltoane, care este totodată o diferență accidentală,

Kertész Imre, Premiul Nobel pentru literatură pe anul 2002

de circumstanță. Reacția fetelor – că astfel problema identității și discriminării evreilor nu are nici un rost și că nu se poate trăi așa –, deși îl pune pe gânduri, nu schimbă cu nimic atitudinea naratorului.

Încă de aici textul se prezintă ca un Bildungsroman absurd, ironic. Adolescentul trăiește experiența – iarăși accidentală – a primului sărut, se integrează într-un fel într-o comunitate de lucru la reconstrucția întreprinderii Shell de la Csepel, clădirea căreia fusese bombardată cu câțiva timp în urmă. Se ivește și problema deciziei între mama lui – care a divorțat de tatăl naratorului – și mama vitregă, de fapt decizia între voința tatălui și eventuala voință proprie. Din analiza situației reiese însă că naratorul nu este convins de posibilitatea unei decizii proprii – se supune fără mari dileme voinței tatălui, dublată și de o decizie judecătorească.

Absurdul liniei de „Bildung“ iese totuși la iveală mai ales în succesiunea evenimentelor care îl aduc pe protagonist la Auschwitz, Buchenwald și Zeitz. Locul trăirilor care ar putea aduce adolescentul la maturizare, care ar putea contribui la formarea de caracter, atât de specifice tradiției de Bildungsroman, este preluat de experiențe neașteptate, ilogice și lipsite de sens. La un moment dat, aflându-se în lagărul de la Auschwitz, naratorul își aduce aminte de

Spaima verde

Thuróczy Katalin

Profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, doctor în filozofie, detesta culoarea verde.

Cu o forță primară și cu toată convingerea.

În ciuda acestui fapt, acum stătea în torentul amețitor al verdelui: în jur strălucneau strident crengi și frunze radioase, lujeri și muguri; mlădițe și tulpini care scăpărau în toate nuanțele smaraldului, jaldului și ale găinațului de gîscă, în timp ce mulțimea florilor galbene și roșii absorbea iritant, aproape plescăind, lumina soarelui și stropii de rouă rămași încă din timpul nopții. Vegetația bogată și băloasă zvîcnea din răspuțeri.

Profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, simțea o scîrbă imensă față de tot ce nu era suficient de uscat și bine delimitat. Din cauza asta era cît se poate de fisticit în compania femeilor, avînd chiar și o ușoară senzație de greață. Iată motivul pentru care prima și, în același timp, ultima încercare privind cunoașterea mai profundă a genului feminin s-a încheiat cu un eșec total. E adevărat, colegilor de grupă care îi zîmbeau cu subînțeles, le-a vorbit pozitiv, chiar dacă laconic, despre calitățile femeii în cauză, dar în realitate, treaba s-a finalizat deplorabil. Deja din start, cînd a simțit că dincolo de parfum și

deodorant răzbate mirosul de transpirație, cînd a văzut cearșaful năclăit, i s-a chircit stomacul. După ce femeia îl atenționase de mai multe ori, i s-a trezit simțul datoriei și a dezbrăcat-o. Priveliștea de care a avut parte l-a consternat. Firește, cunoștea suficientă anatomie, ba mai mult, știa inclusiv denumirea latină a tuturor organelor, dar niciodată nu se gîndise că un trup dezlănțuit o să-l uluiască într-o măsură atît de mare. Ca prim reflex, a stins lumina. Cu chiu, cu vai s-a dezbrăcat pe-ntuneric, dar n-a mai avut timp să realizeze ce anume i se întîmplă, pentru că femeia a și pus mîna. Nu oriunde, ci acolo. Nici pînă-n ziua de azi nu înțelege cum de a reușit să i-o găsească pe întuneric cu atîta precizie și siguranță de sine. Dar să lăsăm învăluit în ceață și într-o generoasă uitare tot ce a urmat. Începînd de atunci nu i-a mai permis nici unei ființe de genul feminin să se apropie mai mult de șaiszeci de centimetri de el.

Își ridică alene capul. Se apropia un tren. E cel de șase și patruzeci – constată cu satisfacție. Din cantonul de vizavi, SCHMIDT Jakab a ieșit precipitat și gîfîind. Așa se numea lucrătorul de cale ferată pe care-l uitaseră acolo. Odinioară, cînd fabrica de lapte încă nu falimentase, cînd încă nu se cărase tot ce putea fi cărat, inclusiv canaturile de la uși și ferestre, la fel și o

parte însemnată din cărămizi și din țigle, trenul avea și aici o stație de oprire. Desigur, nu acceleratul sau rapidul, numai cursa locală, dar totuși SCHMIDT Jakab își purta cu autoritate uniforma, cît pe-aici să plesnească de mîndrie. Apoi a urmat schimbarea, fabrica de lapte a falimentat, stația de tren a fost desființată, numai pe SCHMIDT Jakab l-au uitat aici. Raporta în continuare trenurile care treceau, punea bariera, apoi o ridica. Locuia în canton. Din cînd în cînd se-mbăta. Atunci dormea. Zile-n șir. Trenurile veneau și plecau. Toată lumea știa că trenurile pot să circule-n voie chiar dacă nu-i pusă bariera. Și, de obicei, circula. Acum SCHMIDT Jakab era cum e dracu mai voinic: încă nu era beat criță, dar nici nu-i lipseau decît două pahare de pîlincă. Alerga clătîindu-se să pună bariera: – În pizda mumei voastre! – mormăi pe drum. Nu s-a aflat niciodată cui îi erau adresate aceste cuvinte de ocară. Trenul trecuse în goană.

Profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, ar fi rîs de aceste scene burlești care aveau loc zilnic, dacă ar fi fost în stare să ridă. Dar în situația lui actuală nu dispunea de această capacitate.

Își aplecă trist capul, examinînd o floare iritant de galbenă. – Mușețel. Sau mai degrabă rapiță? – Nu stătea prea bine cu

celebra formulă latină, rostită de directorul școlii sale cu cîtva timp în urmă: „non scolae sed vitae discimus“. Comentariul – rarăși cu o tentă de ironie – arată că pornind de la acest citat antic, școala ar fi trebuit să-l învețe despre Auschwitz, lucru care nu s-a realizat, desigur.

Köves ajunge în lagăr fără să aibă ocazia să-și anunțe rudele, și fără să fi auzit despre aceste lagăre înainte să le vadă cu propriii ochi. Într-o dimineață cînd se îndreaptă spre Csepel la lucru, toți evreii – adulți și adolescenți – sunt dați jos din autobuz, concentrați după o așteptare îndelungă într-o fabrică părăsită, și după câteva zile recrutați pentru „muncă în Germania“. Trenul cu care se duc „la lucru“ se oprește în cele din urmă la stația Auschwitz-Birkenau. Cu tehnica narativă deja obișnuită Köves surprinde atitudini personale diferite, studii de caz de fapt, atitudini și strategii de supraviețuire care se vor spulbera, se vor stinge singure în contextul vieții din lagăr. Transformarea cea mai marcantă se produce în doar câteva zeci de minute. Ajuns în Auschwitz, văzând hainele locuitorilor lagărului, naratorul se întrebă: pare pentru ce fapte poartă acești „pușcăriași“ hainele specifice în dungii, oare pentru ce fapte sunt tunși la zero. Pînă la sfîrșitul capitolului ajunge și el exact ca ei – schimbarea de identitate producîndu-se odată cu această schimbare „exterioară“.

Termenul-cheie devine în această parte romanului „obișnuința“. Programul și atmosfera din lagăre – mai întîi Auschwitz, apoi Buchenwald și Zeitz (unde își petre-

ce cel mai mult timp) îi fac pe toți insensibili la schimbări, distrug corpul, fața tuturor, uniformizându-i aproape în totalitate, distrugînd prietenii, relațiile anterioare. În Zeitz Köves devine conștient și de diferențele dintre evreii proveniți din Polonia, Lituania, Ungaria, Franța și celelalte țări, sesizînd lipsa de solidaritate și sentimentul de suspiciune reciprocă dintre aceste grupuri – agravate desigur de atmosfera descrisă mai sus. Cu o singură persoană – cu Citrom Bandi, care îl inițiază și susține într-un fel pe naratorul mai tînăr – se leagă în Zeitz o relație mai profundă, dar netrăită totuși foarte intens din cauza deteriorării tot mai accentuate a stării naratorului care culminează în nepăsarea totală față de ființarea însăși.

O oarecare turnură se produce odată cu ajungerea naratorului în spital – dar și aici, interesul uman al medicilor și al celorlalți alternează într-un mod total accidental cu atitudinile obișnuite din lagăr. Naratorul reflectează de mai multe ori și asupra faptului că alții care prezintă aceleași simptome ca și el beneficiază de condiții total diferite, de cele mai multe ori mai proaste. Eliberarea din viața de lagăr îl găsește la Buchenwald, în „microclima“ privilegiată a spitalului.

Ajuns înapoi la Budapesta, naratorul trebuie să-și confrunte viziunea despre evenimente cu povestirile celorlalți. Deși proveniența lui este evidentă de la prima vedere, un taxator vrea să-l amendeze pentru că nu și-a luat bilet, călătorind cu tramvaiul. Un ziarist democrat intervine, ar

dori să facă un reportaj despre experiențele lui Köves, dar acesta nu simte nevoia și posibilitatea să vorbească pe limba celorlalți. Întrebat ce simte văzînd din nou orașul său natal, Köves răspunde: „ură“. Tatăl său a decedat între timp la Mathausen, mama lui vitregă s-a recăsătorit. Romanul se sfîrșește cu o discuție dintre Köves și bătrînii vecini evrei care doresc să uite totul. Naratorul îi surprinde pe ceilalți cu viziunea lui care atribuie tuturor „pașilor“ făcuți – evenimente minuscule ale vieții – o importanță deosebită, identificînd de fapt acești pași cu soarta. „Și eu am trăit o soartă dată. Nu a fost soarta mea, dar eu am trăit-o“ – spune naratorul cu o ironie care s-a schimbat totuși de-a lungul romanului. „Dacă există libertate, nu există soartă, sau, mai bine zis, noi suntem soarta“ – rostește cuvintele care sunt în conexiune directă cu titlul cărții.

Unul dintre cuvintele cel mai frecvent utilizate de către narator de-a lungul romanului este „firește“ – un cuvînt care este într-o discrepanță totală cu realitățile prezentate, un cuvînt care își are rostul doar în observații de circumstanță, între condițiile date. Romanul lui Kertész Imre construiește aceste circumstanțe astfel ca rezultatul să fie unul deosebit de provocator: această dramaturgie subtilă, ironizantă este de fapt secretul succesului acestei cărți care șochează, care invită la o comprehensiune profundă.

→ botanica. În afară de domeniul său strict de specialitate îl mai interesa astrologia, fizica aplicată, iar în timpul liber care-i mai rămânea, din păcate, extrem de puțin, citea cu plăcere din opera poezilor latini. În afară de bucolici. – Desigur, poate să fie și păpădie – conchise oftând adînc. În asemenea momente sufla bulbuci pe nas, dar nu-l deranja. Hișii cu coada muștei, apoi înșfăcă cu limba floarea iritant de galbenă și iarba din jurul acesteia, le răsuci, le rupse și le mestecă pe-ndelete. Îi pica bine.

Profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, nu credea în migrația sufletului, motiv pentru care a rămas uluit cînd, după ce murise, s-a trezit reîncarnat într-o vacă.

A suportat ușor moartea, dar l-au istovit cele cinci zile de dinainte. La șaptezeci și nouă de ani a făcut hemoragie cerebrală, deși, conform tuturor socotelilor, ar fi trebuit să trăiască o sută, el însuși programîndu-și pentru acest interval de timp tot ce-i mai rămăsese de făcut. Îl indignase profund consecvența destinului, pentru că s-a așteptat la orice în afară de această nenorocire. Niciodată nu avusese tensiunea mai mare de o sută treizeci, toată viața s-a abținut de la deliciale oferite din plin de alcool și mîncăruri grase și condimentate, n-a fumat niciodată nici măcar o țigară, greutatea corporală de șaiszeci și două de kilograme i-a rămas neschimbată de la vîrsta de patruzeci de ani, nemaivorbind că avea scaunul cît se poate de normal, pe care, de altfel, îl examina de fiecare dată cu mare atenție. Dar acest lucru îi reușea numai atunci cînd hîrtia nu aluneca peste. În caz de nereușită, se plimba iritat în sus și-n jos cît era ziuica de mare, așteptînd cu nesaț momentele intime ale unei noi examinări profunde.

Nenorocirea s-a petrecut la măcelărie. Pusese ochii pe o halcă de mușchi apetisant, i-a arătat-o măcelarului, apoi a căzut. Prăbușirea l-a amețit. Cu toate că medicii au susținut cu încăpăținare că nu și-a mai revenit, în realitate a fost tot timpul conștient. E adevărat, n-a mai putut să se miște, nici să vorbească, dar auzise totul, la fel, printre genele întredeschise văzuse tot ce se petrecea în jurul său. Se compătinea în mod sincer. Era revoltat că persoanele din jur se purtau cu trupul lui, pe care-l îngrijise cu atîta dragoste și devotament, de parcă ar fi fost vorba de un obiect inutil, de un sac de țărițe. Și-a concentrat conștiința cu o voință incredibilă, pînă cînd aceasta s-a redus la un punct minuscul, dar conținînd o energie uriașă. A încercat să și-o fixeze în starea asta, reușindu-i din ce în ce mai des. În asemenea momente își introducea toate informațiile în creier, ca într-un computer. Aduna cu o măiestrie voluptoasă toate mirosurile, culorile, gusturile, amintirile din copilărie, impresiile, cunoștințele lexicale, apoi codifica totul în pictograme. Cînd conștiința își revenea la starea inițială, mai lejeră, toate informațiile se ordonau frumos la locul lor, astfel că putea înregistra altele. Pentru acest transfer de informații a fost nevoie de cinci zile. Joi seara a terminat, iar vineri dimineața a murit. Conștiința sa, un focar unidimensional de energie, a fișnit din rămășițele sale pămîntești, asemenea unui glonț.

S-a catapultat peste cîteva limite ale dimensiunilor, iar cînd a simțit că a ajuns su-

ficient de departe de Pămînt, la o distanță care-i asigură protecție, s-a extins. Nu-și simțea propriile dimensiuni, era în transă, plutea în neant. Înțelegea totul. Cînd avea chef, își schimba dimensiunile, arunca o privire în interiorul corpurilor cerești care-i ieșeau în cale, plutea după bunul său plac prin timp, dar aceste informații nu le-a mai înregistrat. A considerat că-i inutil, știa că va pluti astfel în vecii vecilor.

S-a înșelat. La un moment dat a simțit pe neașteptate o atracție neplăcută, galopa fără să vrea spre niciunde, dîndu-și seama abia mai tîrziu că spre Pămînt. În zadar opunea rezistență, o forță mai puternică decît a sa îl atrăgea spre o anume direcție determinată. S-a concentrat cu toată ener-

Thuróczy Katalin

gia care-i mai rămăsese, dar nu i-a folosit la nimic. S-a prăbușit în ceva moale. A încercat să îmbrace o formă ceva mai comodă, mai lejeră, dar dincolo de anumite limite n-a mai reușit să se extindă. Atunci a conștientizat forma și dimensiunea propriilor sale limite. În mod cert, avea forma unui vișele, iar dimensiunile îi erau suficient de mari ca să-și dea seama că în oricare moment se poate naște. Concentrat într-un punct minuscul, gonea haotic prin vișele. Începea să iasă. N-a reușit. A căzut în cursa existenței tridimensionale, fiind nevoit să accepte irevocabilul: va trebui să fie cel puțin douăzeci de ani cornută, în cazul în care nu-l va salva la timp boala „vacii nebune” sau epizootia.

Nu-i face plăcere să-și amintească de momentul nașterii. Ajunsese într-un tunel alunecos, plin de sînge și mucozități, în imediata vecinătate a mașelor care chiorăiau, a venelor care clipoceau. Din față îl împingea ceva cu o putere imensă, din spate îl trăgea cineva de picioare. Acel cineva înjura cu năduf. S-a eliberat, în sfîrșit, în urma unui plescăit puternic, iar aerul i-a pătruns în plămîni, asemenea unui pumnal. Era amețit, culcat pe paie, apoi s-a ridicat clătînîndu-se și și-a deschis ochii. În imediata sa apropiere se holba la el cu entuziasm o vacă, apoi a început să-l lingă cu mișcări pline de acuratețe. A simțit că-l inundă o imensă căldură și o încredere nelimitată: niciodată nu l-a iubit nimeni atît de intens.

S-a adaptat noului său mediu cu o ușurință care l-a surprins pînă și pe el. Era

încîntat de mirosul intim al grajdului, de rîndunelele care-și făcuseră cuib deasupra grinzilor, de găinile care-l vizitau. Picioarele-i noduroase au învățat încetul cu-ncetul să i se supună, prezența permanentă a mamei, dragostea nesfîrșită cu care aceasta îl îngrijea îi dădeau un sentiment de siguranță. Pierduse noțiunea timpului. Zilele erau monotone, asemenea unei mori care hodoroagește în același ritm. Și-a dat repede seama că nu-i singur în vișele. Celălalt ego nu s-a personificat niciodată, mai degrabă apărea sub forma unui cod dinainte programat. Îi regla funcțiile vitale și comportamentul conform unei scheme dinainte stabilite, suptul, evacuarea excrementelor, dormitul, apoi, după cum și-a putut da seama mai tîrziu, inclusiv fazele complicate ale pascutului și ale rumegării.

Atunci cînd profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, simțea nevoia să se retragă în starea de pictograme, celălalt ego îi dirija fără preget trupul. La început a-ncercat să intre în legătură cu el, dar fără succes, iar în final a acceptat această stare plăcută care-i asigura o libertate și o iresponsabilitate nelimitate, evident, în interiorul limitelor fizice ale unei vișele. Uneori trudea zile întregi la cîte o problemă filozofică pe care nu reușise s-o finalizeze în viața-i anterioară, elabora noi și noi ipoteze, combătea și demonstra, în timp ce trupu-i funcționa în continuare în mod mecanic. Se poate spune că profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, era realmente fericit. Astfel a trecut toamna și iarna.

Nenorocirea, asemenea unui trăsnet, s-a ivit într-o zi de primăvară. Stăpîna l-a scos împreună cu mama sa pe digul căii ferate. Atunci s-a confruntat pentru prima dată cu faptul că-i rumegătoare, la fel și că trebuie să-și ia rămas bun de la perioada fericită cînd fusese vișele. S-a uitat de jur-împrejur, a cercetat lujerii răspîndiți peste tot, iritanți, plini de tot felul de seve și materii gelatinoase, mugurii gata să crape, flora și fauna care se înmulțea nerușinat și nestingherit. Mama-vacă rupea cu nesaț iarba proaspătă, rîșnind zgomotos cu dinții flori, muguri și stamine, tulpini, cîrcei, frunze și insecte, uneori chiar și cîte un fluture cu reflexele mai slabe, pînă cînd devenea totul o pastă verde. Îi era greață, îi venea să vomite, iar celălalt ego nu-i putea sări în ajutor, un asemenea program nu exista în centrul său de comandă. Colac peste pupază, atunci cînd a vrut să sugă, mama-vacă nu i-a mai permis, l-a lovit alene cu coada, făcînd un pas îndărăt. A răbdat două zile de foame, iar a treia zi s-a pus pe pascut. Nu i s-a părut că-i chiar atît de neplăcut cum crezuse, iar orele liniștite ale rumegării îi plăceau în mod deosebit. La început a simțit un clocot ciudat în adîncul enigmatic al stomacului, apoi cum un ghemotoc de plante digerate pe jumătate îi urca solemn spre gură. În asemenea momente încerca să ghicească – ba mai mult, uneori puneă chiar și pariu cu sine însuși – ce gust va avea bolul de mîncare după ce-i va pocni încet în gură, ca dopul unei sticle de șampanie. Fiecare avea alt gust, altă consistență, în funcție de plantele consumate și de timpul petrecut în stomac. Acest lucru îl distra. Cu atît mai puțin consecințele. La șase-opt ore după rumegare, în mațe se declanșa un vîjiit îngrozitor, simțind că încetul cu-ncetul se umflă ca un balon. Își

stringea cu putere și spasmodic anusul, știind că dacă va da drumul la bășini, va cauza daune ireparabile stratului de ozon care înconjoară Pământul. Își aminti inclusiv date alarmante: animalele care împăștie cu iresponsabilitate bășini poluează anual universul cu trei milioane de tone de metan – printre altele, acesta fiind unul dintre motivele apariției efectului de seră. De obicei nu rezista decât foarte puțin timp, apoi, la un moment dat, gaura imensă a curului, asemenea unei trompete orbitale, scotea niște sunete puternice, iar bășinile se spulberau în atmosferă. Urma o ușurare inimaginabilă. Trupul se bucura, dar conștiința i-ar fi roșit de rușine, dacă ar fi fost în stare.

Într-una din zile, mama lui a fost scoasă din grajd, iar când a vrut s-o urmeze nu s-au văzut-o niciodată. Începând din ziua aceea păștea de unul singur, se holba la trenurile care treceau în viteză și se gîndea la călătoriile de odinioară, la Paris, la Londra, la New York. Privea cu malițiozitate lupta sisifică pe care SCHMIDT făcuse să o ducă cu bariera și cu sticla de pălincă. Din când în când îl chinuia dorul după viața de odinioară, îi lipsea mocăiala de dimineață din baie, satisfacția pe care o simțea când stătea în pielea goală în fața oglinzii, admirîndu-și trupul armonios, mușchii toracelui, îi lipsea plimbarea de după-amiază de-a lungul străzii ANDRÁSSY, orele petrecute prin librării în fața rafturilor de cărți cu miros de tipografie, pălăvrăgeala cu colegii, serile când lingă veioza cu un bajur verde își corecta în șpalt articolele de specialitate.

Totuși, era împăcat cu soarta. Pînă cînd... ei bine, pînă cînd. Pînă cînd sosit ziua aceea de pomină. În jurul orei unsprezece își zări stăpîna alergînd grăbită spre dig. Rămase surprins, de obicei îl ducea acasă doar seara, dar neavînd ce să facă, porni cu indolența-i obișnuită în urma funiei de care-l trăgea bătrîna. Femeia, care altă dată era posacă și năpădită de gînduri, acum era neobișnuit de veselă, ochii îi luceau șiret, cadorisindu-i cu cel mai frumos zîmbet știrb pe toți cei care-i treceau în cale. – Păăă... o duci? – o întrebă vecinul, care cu cei doi cai pe care-i avea se angajase și la căraușie. – Păăă! – îi răspunse bătrîna cu încăpăținare. – N-ar fi mai bun doftoru? – Păăă, nu! – Păăă, chiar nu? – Păăă, chiar nu, dacă-ți spun! – se încăpățîna bătrîna. Zis și făcut.

Trecuseră de poarta casei. Cînd vru să treacă, stăpîna îi smuci funia. – Hăis! Cea! Numă' de-ar intra dobitoaca dracu?! – Îl surprinse o presimțire rea. Unde-l duce? Doar nu?! Și dacă... totuși? Nu mai înțelegea nimic. La urma urmei, dacă la abator... ce ar însemna eliberarea... ar putea să treacă peste limitele dimensiunilor... atunci, ce-l sperie? Sîngele? Că va vedea cum i se scurge sîngele printre picioarele celor cîțiva măcelari care vor rînji? Dar este încă atît de tînăr! N-a apucat nici măcar amiază vîrșei!

Au intrat într-o curte mare: găini, rațe, cîțiva curcani... în partea din față, pe o suprafață îngărdită, iarbă proaspăt tunsă,

garaj și un Volvo albastru, metalizat, nou-nouț... Nu. Asta nu-i abatorul...! Îl izbi un miros ciudat. Nu putea fi comparat cu nimic, un miros puternic, agresiv, care-i amintea de ceva anume. Oare de ce anume-i amintea? Nu era un miros neplăcut, dimpotrivă! Simți furnicăture în șira spinării, cum i se umple gura de salivă, cum îl copleșește o anume involburare. – Păăă, am adus-ooo! – strigă bătrîna peste poarta cea mică, poartă care despărțea acareturile de casă. – Merg îndat'! – îi răspunse o voce de bas. – Poate că m-a vîndut! – cugetă cu uimire. Regretă grajdul cu care se obișnuise. Dar nu mai avu timp să-și ducă gîndul pînă la capăt, pentru că apărură bărbatul cu voce

două funii cu care era legat, ieși agale un taur care avea două belciuge în nas.

– Nu! – țipă conștiința profesorului dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific. – Nu! Treaba asta nu mi se poate întîmpla tocmai mie! – și trecu fulgerător de repede în starea de pictograme. – Afară de aici, pînă nu-i prea tîrziu! – zbură asemenea unei săgeți pe linia șirei spinării, dar greși undeva traseul, pentru că ajunsese în picioarele animalului. Se reîntoarse. Ca să se poată orienta mai bine, a fost nevoie să se extindă. Constată îngrozit că în momentul identificării cu propriul său trup îl inundă talazurile și splendorile zvîcninde ale așteptării. – Înapoi – gemu cu glasul sufletului,

THURÓCZY KATALIN s-a născut în 1948, la Budapesta.

În prezent este dramaturg al Teatrului Național din Pécs și director artistic al Teatrului Euro din Budapesta. Este autoarea cîtorva zeci de piese de teatru și scenarii de film, montate în Ungaria, Franța și România. Unele din piesele ei de teatru au fost traduse în limbile croată, franceză, cehă, română, germană, engleză. A mai publicat nuvele, fragmente de roman, studii privind problematica teatrului contemporan în cotidiene și reviste din Ungaria și Cehia.

A publicat volumele: *Magánéretkek (Senzații personale)* – versuri, Budapesta, 1996, *Smrt VI. (Moartea lui VI.)* – nuvele (lb. cehă), Praga, 1999; *Csütörtökünnep (Joisărbătoare)* – piese de teatru, Budapesta, 2000; *Mese a főzelékszínű kabátról (Poveste despre paltonul de culoarea legumelor)* – nuvele, volum bilingv lb. maghiară și cehă, Praga, 2001; *Mese Vencel királyról és a Bruncvik kardjáról (Poveste despre regele Vencel și despre sabia lui Bruncvik)* – nuvele, volum bilingv lb. maghiară și cehă, Praga, 2001; *Jeudis festifs* – piese de teatru, limba franceză, Paris, 2001.

A primit burse și premii de creație:

1993 – premiul special al Teatrului *Vigszínház* din Budapesta;
1995 – premiul *Vilmos* al Forumului Dramaturgiei de la Zalaegerszeg;
1998 – premiul Teatrului *Új* din Budapesta;
2002 – bursa *IRKA* pentru nuvela/sinopsisul filmului de lung metraj *Rozsdatangó (Tangoul ruginii)*.

În 1990 a fost nominalizată la festivalul *First European Drama Award* din Berlin.

de bas. A intrat pe poarta cea mică. – Păi... vino, tu... curviștino! – și-l lovi cu putere peste cur pe profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific. – Hoășca asta m-a vîndut, precis că m-a vîndut! – și ar fi avut un chef teribil s-o ia între coarne pe fosta stăpînă, sau cel puțin să-i dea o copită. – M-a vîndut ca pe un sac de sfeclă, ca pe un obiect... e scandalos! – Porniră spre curtea cu acareturi. Mirosul simțit adineaori deveni tot mai intens, astfel că i se precipită respirația, îi crescua nivelul adrenalinic, pe nas suflă bulbuci mari, în toate culorile curcubeului, și parcă i-ar fi amorțit picioarele... – Mi-e rău, mă apucă leșinul! – dar știa că nu-i adevărat, pentru că mirosul ciudat nu era neplăcut, dimpotrivă! Bărbatul scoase lacătul de pe lanțul cu care era legat gardul. – Imre! Vin', îmi tre' ajutor! – strigă, iar peste puțin timp sosi Imre și fiul acestuia. Doi bărbați scunzi, colțuroși, cu fața arsă de soare. Amîndoi aveau un început de chelie. Valurile spumoase ale mirosului agresiv și usturător îl copleșiră din nou, mai puternic. I-au legat picioarele, l-au prionit între doi stîlpi, apoi au intrat pe o ușă înaltă, din lemn. – Deci, totuși? Mă vor măcelări? O să mor în floarea tinereții, ca Sfîntul Cristofor, o să mor ca martirul Ottomar...? – ar mai fi continuat cu nevrednicie șirul sfinților căsăpiți, dar ușa s-a deschis zgomotos, iar mirosul deja cunoscut s-a prăvălit ca o ceață groasă spre el. Apoi, tras de un lanț și de

în timp ce urechile sufletului îi erau deja pline de clocotul tot mai intens al propriului său sînge. A doua încercare a fost ceva mai reușită. Alunecă rapid prin tunelul sîdefiu al mațelor. – O bășină și sînt deja liber! – conchise, dar calea i-a fost baricadată de ceva moale și de nepătruns. – O, de ce nu m-am căcat... puteam să ies astfel! ... dar încă nu-i pierdut chiar totul... – se retrase schimbînd direcția. Trecînd prin mai multe pielițe și vase sanguine găsi, în sfîrșit, un tunel ce ducea înspre afară. Înainte să-și ia zborul, cercetă cu atenție să se convingă dacă nu-l mai așteaptă vreoa nouă capcană. Încremeni. Ceea ce văzu apropiindu-se, un imens falus excitat de taur, nu mai putea fi evitat. O forță care mătură totul din cale îl împinse înapoi. Cedă. Și, asemenea spumei dintr-o șampanie, se revărsă cu totul în vițea... și... da. Savură furnicătura care-i trecu prin șira spinării, savură greutatea care-i apăsă spatele, corpul care-i pătrundea în trup. Avea ochii învâluiți de o ceață roșie... apoi îl cuprinse o liniște infinită, satisfacție și încă ceva anume. Își ridică privirea, apoi oftă adînc. Profesorul dr. KÁLLAY Albert, cadru universitar onorific, simți că va fi mamă.

Traducere și prezentare de
ANAMARIA POP
(fragment din romanul ZERO)

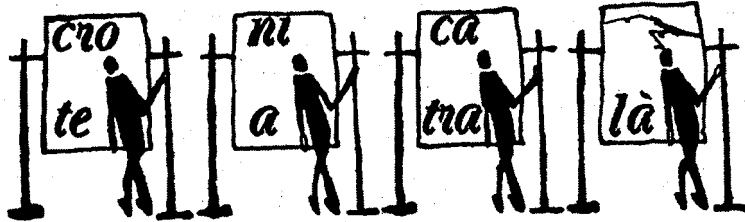
Festivalul Național de Teatru „I.L. Caragiale” 2002

30 nov. – 7 decembrie

În realizarea celei de-a XII-a ediții a Festivalului Național de Teatru „I.L. Caragiale” au fost implicați Ministerul Culturii și UNITER, la care s-a adăugat colaborarea cu TVR 1 și sprijinul secției române a Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru, precum și catedra de teatrologie a UNATC București, având ca selecționar unic și director artistic pe criticul de teatru Ludmila Patlanjoglu. Președinte de onoare al acestei ediții a festivalului a fost numit președintele AICT, criticul englez Ian Herbert.

Oferta, extrem de bogată – 24 de spectacole, 12 colocvii și dezbateri, 17 lansări de carte, la care s-au adăugat spectacole oferite de TVR 1 – a ținut trează lumea teatrală românească pînă la ore târzii din noapte. Festivalul a debutat sub patronajul Președinției României, cu spectacolul mult mediatizat al lui Felix Alexa, *O noapte furtunoasă* de I.L. Caragiale, de la Teatrul Național București. Un vals grațios dansat într-o noapte unică și care, din perspectiva lui Spiridon, e doar fum. Lumea nopții lui Caragiale, privită prin ochii lui Felix Alexa, nu este una vulgar-grobiană, ci elegantă, încercînd să-și sublimizeze instinctele.

Pilafuri și parfum de măgar, pe texte alese din *Cartea celor o mie și una de nopți* de Silviu Purcărete și Alain Gar-

lan a fost conceput inițial ca un exercițiu/joc/workshop. Povestea celor *O mie și una de nopți*, așa cum declara regizorul la colocviul care a avut loc a doua zi după spectacol, face parte dintr-o serie, din care primul episod s-a consumat la Sibiu. Continuarea va fi la Limoges. Din lumea Șeherezadei răzbat câteva tablouri îmbinîndu-se într-o simfonie de culori, de sunete, de mișcări și nu în ultimul rînd de mirosuri, Orientul putînd fi perceput prin toate simțurile. Un virtej al imaginilor, funcționînd după principiul schimbării canalelor TV, unele șocante (în final, pe o tavă imensă, este adusă o tînără garnisită cu pilaf, fără mititeii premierei sibiene, din care actorii se înfruptă, spre invidia spectatorilor) și cu impact vizual.

Un joc ce se dovedește incitant și fermecător deopotrivă. Spectacolul invitat în festival, *Angajare de clown* de Matei Vișniec, în regia lui Patrick Pelloquet, de la Théâtre Régional des Pays de la Loire, s-a înscris în linia montărilor clasice – un trio de actori cu o evoluție riguros matematică, cu câteva momente de o grație reală.

O așteptare mai lungă de-o oră (motivată tehnic, în cele din urmă) a însemnat întîlnirea cu copilul teribil al regiei ucrainene, Andriy Zholdak, și cu adaptarea liberă *Othello* după *Othello sau Maurul din Veneția* al lui W. Shakespeare, de la Teatrul de Stat „Radu Stanca” din Sibiu. La colocviul ce a urmat, „regizorul celibatar” declara că ar avea oroare de text. Metoda lui de lucru constă în încercarea de a uita cuvîntul scris, chiar dacă sarcina actorului în aceste condiții este mult mai dificilă.

Regizor de montări grandioase, Victor Ioan Frunză a fost prezent în festival cu două spectacole Ionesco: *Leția* de la Teatrul „Csiky Gergely” din Timișoara și *Regele moare* de la Theatrum Mundi din București, concepute pentru un spațiu restrîns, dar cu o scenografie fastuoasă, semnată de Adriana Grand. A fost o citire a lui Eugène Ionesco prin grila unui absurd de o umanitate care copleșește. VI. Frunză tratează tema morții fără tragismul obișnuit. Două lecții despre cum trebuie privită, așteptată și acceptată, în

cele din urmă, moartea. Un „teatru al cruzimii”, în care spectatorii pot fie deveni victimele profesorului ucigaș, fie asistă, neputincioși, la sfîrșitul, deloc grandios/eroic, al unui rege obosit de viață.

Al doilea spectacol al lui Felix Alexa prezent în secțiunea oficială a festivalului a fost *Hora iubirilor* de Arthur Schnitzler de la Teatrul „Nottara”. Erotic și sexualitatea sînt temele celor zece întîlniri din textul lui Schnitzler, astfel încît se putea foarte lesne cădea în vulgaritatea ieftin comercială. Nu a fost așa, *Hora iubirilor* dovedindu-se o demonstrație de virtuozitate a mai multor generații de actori.

Revizorul de Gogol de la Teatrul Național din Craiova, în regia tînărului Claudiu Goga, a însemnat un umor de bună calitate cu scene de grup care au funcționat perfect, comicul fiind extras din pasaje total inedite. O știință deosebită a „mînuirii” actorilor.

De la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași a venit Alexander Hausvater cu *Nô. Cinci povești de dragoste* de Yukio Mishima. Am asistat la cele cinci iubiri petrecute într-o Japonie modernă care a acceptat vestul. Forța dragostei smulge din lumea nebun-dezînlăuită cuplurile de îndrăgostiți, aceștia regăsindu-se în „spațiul intim” al propriului eu. Totul petrecut într-un decor esențializat la maximum, de o geometrie rece și distantă.

Prima piesă scrisă de suprarealistul Gellu Naum a demonstrat, sub atenta citire a lui Mihai Măniușiu, că *Exact în același timp* pot avea loc multe întîmplări. Că suprapusă lumii reale există mereu o altă și o altă lume, care se lasă dezghecată doar de cei interesați/curioși. Aici, cei dornici de a-i descoperi fațetele s-au arătat actorii de la Teatrul Național din Cluj. O invitație la o profundă meditație asupra naturii răului.

Teatrul „Odeon” a fost prezent în festival cu *Gaițele* lui Alexandru Kirîțescu în viziunea regizorală a lui Alexandru Dabija. Provocator decorul lui Vittorio Holtier – scoarțe oltenesti într-o fantastică expoziție florală.

Chișinăul a fost prezent în festival cu spectacolul *Cînd Isadora dansa* de Martin Sherman, în regia Adei Lupu.

O desfășurare încrîncenată de forțe pentru un conflict abia schițat.

Un efect puternic absolut a provocat montarea lui David Zinder, *Flacăra albă, flacăra neagră* (Dybbuk) după S. Anski de la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj. O banală poveste de dragoste și un extraordinar joc actoricesc; trebuie remarcată apariția ieșită din comun a lui Kezdi Imola.

Teatrul de la Miezul Noptii a cuprins creații ale companiilor independente și ale tinerilor regizori. Au fost prezenți tineri regizori, unii deja confirmați, cum sînt Teodora Herghelegiu (cu *Ziua în care nu s-a întîmplat nimic* de Antoaneta Zaharia), Anca Maria Colțeanu (cu *Alchimistul* după Paulo Coelho pe un scenariu de Radu Macrinici) sau Radu Afrim (cu două spectacole – *Îngerul electric* de Radu Macrinici, prezent în secțiunea oficială și *Alge – Bernarda's House Remix* după F. Garcia Lorca, al Teatrului „Andrei Mureșanu” din Sf. Gheorghe). Modest și riscoditor, dăruit cu talente multiple, Radu Afrim aduce cu adevărat un suflu innoitor în teatrul românesc, „riscînd” să devină, în scurtă vreme, un om de teatru total al generației sale. Creațiile propuse de el sînt o „operă de artă vie”, o mostră de teatru al viitorului. Florin Piersic Jr., semnat al regiei și adaptării la *Sex, Drugs, Rock And Roll* după Eric Bogosian, a întrunit un punctaj maxim în rîndul oamenilor de teatru. Același lucru s-a întîmplat cu *Drept ca o linie* de Luis Alfaro al lui Radu Apostol (prezent în secțiunea oficială a ediției de anul trecut a festivalului cu *Acasă* de Ludmila Razumovskaia). Ana Mărgineanu a semnat regia la *Deșeurile* după *Teatrul descompus* al lui Matei Vișniec. Teatrul „Ariel” din Tirgu Mureș a fost prezent cu incitantele *Monoloage ale vaginului* de Eve Ensler în traducerea și regia Alinei Nelega. Festivalul s-a încheiat sub semnul lui Caragiale, cu spectacolul Teodorei Cămpineanu de la Teatrul „Bulandra”, *O noapte furtunoasă sau nr. 9*.

Discuțiile, colocvii, dezbaterile, numeroase lansări de carte au întregit imaginea acestei manifestări cu propuneri care nu au putut fi onorate în totalitate. Așa se explică unele omisiuni din programul de spectacole.

NORA COLȚEA

Cărți primite la redacție

- Anton Golopenția, *Opere complete*, vol. I, *Sociologie*, ediție alcătuită și adnotată de prof. dr. Sanda Golopenția, studiu introductiv de prof. dr. Ștefan Costea, București, Ed. Enciclopedică, 2002
- Gabriel Chifu, *Povestirile lui Cesar Leofu*, București, Ed. Cartea Românească, 2002
- Irimia Bălescu, *Fluviata sau căciula care mușcă*, București, Ed. Cartea Românească, 2002
- Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*, vol. I, II, III, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. Universitaria, 2002
- Călin Teușan, *Fețele textului*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, col. Eseuri, 2002
- Adrian Grănescu, *Însemnare a lecturilor mele particulare*, cu o prefață de Gheorghe Perian și cu postfața autorului, Cluj-Napoca, Ed. Limes, col. Lakonia, 2002
- Diana Adamek, *Castelul lui Don Quijote*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, col. Eseuri, 2002
- Gheorghe Patza, *Întoarcerea lui Dracula*, Iași, Ed. A92, 2002

- Péter Esterházy, *O femeie*, traducere din maghiară de Anamaria Pop, confruntare cu textul original dr. Zoltán Danilo, București, Ed. Humanitas, 2002
- Sylvia Plath, Ted Hughes, *Lady Lazarus și hoșul de lumină*, traducere din limba engleză, prefață, note și repere bibliografice de Elena Ciobanu, Bacău, Ed. Corgal Press, col. Orizont – 2, 2002
- Ioan David, *Cuvinte posibile. Peste prag*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2002
- Traian Danciu, *Geomantianul cu romburi*, Iași, Ed. T, 2002
- Petru Scutelnicu, *Viața de unică folosință*, Bacău, Ed. Plumb, 2002
- Nicolae Panaite, *Aproape un cerc*, postfață de Liviu Leonte, Iași, Ed. Alfa, 2002
- Daniel Bănuțescu, *Te voi iubi pîn' la sfîrșitul patului*, prefață de Horia Gârbea, ed. a II-a revăzută, Botoșani, Ed. Axa, 2002
- Visi Ghencea, *Pașaport de oltenean*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2002

- Florentin Smarandache, *În doi timpi și trei mișcări*, București, Ed. Perpessicius, 2002
- Marius Sârbu, Simion Todorescu, *Scritori lugojeni*, Ed. Mirton, Timișoara, 2002
- Edit Szegedi, *Identități premoderne în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, col. EFES, 2002
- *Memoria*, revista gândirii arestate, editată de Fundația Culturală Memoria sub egida Uniunii Scriitorilor, nr. 2 (39)/2002, nr. 3-4 (40-41)/2002, București

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Constantin Curblesan (coordonator), Gabriela Chiciudean, Victor Curblesan, Iuliana Galață, Ileana Gheș, Claudiu Groza, Georgeta Orian, Mircea Popa, *Dictionarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale*, Cluj, Ed. Dacia, col. Discobolul, 2002

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

APOSTROF

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHAU,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDIA și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, **Postmodernul pe înțelesul copiilor**
traducere de CIPRIAN MIHAU,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**
1996, 392 p. 100 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**
ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU,
2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Janus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 100 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Sîmbăta engleză și alte povestiri**
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**, roman
2001, 128 p. 50 000 lei

- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**, roman
2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**, ed. a II-a
2001, 178 p. 100 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**
ediția a II-a adăugită, 2002, 440 p. 150 000 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX** ediția a II-a adăugită, 2002, 284 p. 150 000 lei
- ION VARTIC, **Clanul Caragiale**
2002, 278 p. 160 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- Procesul „tovarășului Camil”
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire**,
epistolă matern, ediție îngrijită, prefață și note
de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 50 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU
PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții**, roman
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blașa supravegheat de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Correspondență • Sinuciderea din Grădina Botanică** (variantea întâi în facsimil),
ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA
PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**, proză
postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 152 p. 69 000 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefață de Livia Titieni Boilă, ediție îngrijită de Marta
Petreu și Ana Cornea, notă asupra ediției de Marta Petreu
2002, 160 p. 100 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești**
șotroane (în colaborare cu Editura Dacia),
2001, 144 p. 63 000 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii**, dicționar-antologie
2002, 288 p. 160 000 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii și Cultelor din România
- Fund for Central and East European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@from.ro

- Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformată

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2003, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, pe adresa:

Lukács Iosif
Fundatia Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, 3400, str. Iașilor, nr. 14
Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 60.000 lei
pentru 6 luni: 120.000 lei
pentru 1 an: 240.000 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2003, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală Apostrof
Cont: SV6534401300 (Euro)
Cont: SV6674381300 (USD)

Banca Română pt. Dezvoltare – Group Societate Generale – Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13\$
pentru 6 luni: 26\$
pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Abonații sînt rugați să ne indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

Adresa redacției: 3400, Cluj-Napoca, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

